

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ 2554

การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา :
กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

**Knowledge Exploration and Development Local Wisdom For Cultural
Tourism Promotion : A Case Study on Klong – Hae Community,
Hatyai District, Songkhla Province.**

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ธันวาคม 2558

รหัสโครงการ 2554A15662026

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ 2554

การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา :
กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

สนับสนุนโดย สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัย
ในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ชื่อวิจัย การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ชื่อผู้วิจัย ศิริรักษ์ จวงทอง
วิลาศ วุ่นแก้ว

บทคัดย่อ

ชุมชนคลองแห มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมายที่ยังไม่มีการเก็บรวบรวม และจัดการอย่างเป็นระบบจึงขาดโอกาสที่จะนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับตลาดน้ำคลองแห ซึ่งมีการขายอาหารเป็นกิจกรรมหลักเท่านั้นทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบริบทและทุนชุมชน และค้นหาองค์ความรู้ การได้มา การถ่ายทอด และใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพเพื่อหาแนวทางการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีการสัมภาษณ์กลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุและผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งการสังเกตกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษา ในอดีตคลองแหเป็นชุมชนชนบทและประชาชนมีวิถีชีวิตการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท คนมีอาชีพหลากหลายแต่อาชีพค้าขายรายย่อยมีมากที่สุด ประชากรประกอบด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ทุนของชุมชนที่สำคัญคือ วัดคลองแห มัสยิดกลาง ตลาดน้ำคลองแห หมู่บ้านหัตถกรรมกรงนก ท่าเล็โก๊เล็เมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ และตั้งอยู่บนถนน ลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของจังหวัดสงขลา นอกจากนั้นคนดั้งเดิมในชุมชนคลองแห ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีและช่วยเหลือกันระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน รวมทั้งการร่วมงานส่วนรวม และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

การทำอาหารพื้นบ้าน การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีงานหัตถกรรมกรงนก และการแพทย์พื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเช่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ที่วัดคลองแห และหมู่บ้านหัตถกรรมกรงนกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนางานหัตถกรรมกรงนก อาหารพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นสินค้าที่ระลึก การจัดการกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การแสดงพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแหสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นต้น

ผลจากงานวิจัยทำให้ชุมชน และเทศบาลมีข้อมูลสำหรับการทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ
ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น นอกจากนั้นยังใช้เป็น
ฐานข้อมูลสำหรับแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน

คำสำคัญ: องค์ความรู้ แนวทางการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Thesis Title Knowledge Exploration and Development Local Wisdom For Cultural Tourism Promotion : A Case Study on Klong – Hae Community, Hatyai District, Songkhla Province.

Researchers Sirirak Juangtong
Vilas Wunkaew

ABSTRACT

Klong-Hae community owns variety of local wisdom which never gathers or manages systematically. Therefore, it is a lost opportunity to utilize it for product development and activities for cultural tourism promotion that links to Klong-Hae floating market which at present the selling of food is its only main activity. Never the less, it is a very popular tourism area of Songkhla province. Therefore, this research aims to study the community experiences and the ownership of capital, to explore the knowledge gained, transfer and utilization of potential local wisdom for tourism product development. This research was made by group and in-depth interviews with community leaders and elderly members whose own local wisdom includes observation on activities concerned with local wisdom.

The study found that in the past Klong-hae was an agricultural community under a sufficient economic way of life but during present time the community has changed into semi-urban area, whose inhabitants have a variety of careers. The majority are small traders. The inhabitants consist of both Buddhist and Muslim faith equally shared. The community's most important area of wealth are Klong-hae Buddhist Wat and the central Masjid as well as Klong-Hae floating market and the bird-cage production group. This community is located close to Hatyai District which is the central growth town of southern Thailand. it's also located on the Lobburi Ramate, a main road of Songklha Province. The old Klong-Hae local community had good relation and cooperation with other family and neighborhood groups as well as social and economic works.

Cooking local food, environment management and reservation, cultural renovation, bird cage making as well as local medical treatment are local wisdom which can be potentially developed into products and activities for cultural tourism promotion. For example, management of Wat

Klong-Hae museum and also the bird-cage producing village for sightseeing area. The development of bird-cage producing, local food as well as the products concerned with environment reservation to be made as souvenirs. Organization of health promotion activity as well as cultural and traditional shows at Klong-hae floating market for tourists. The result of this research will provide community and Muang Klong-Hae municipal with information and data for planning and design for cultural tourism route and the development of local guides as well as to be used as a source for learning and development of community's inhabitants

Key words: knowledge, development, local wisdom, cultural tourism

กิตติกรรมประกาศ

คณะวิจัยขอขอบพระคุณสำนักบริหาร โครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัย
วิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาที่สนับสนุนทุนวิจัย ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัย
และพัฒนาที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการ และเทศบาลเมืองคลองแหที่
ประสานงานเก็บข้อมูล และผู้ที่ให้ข้อมูลทุกท่าน

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ

ธันวาคม 2558

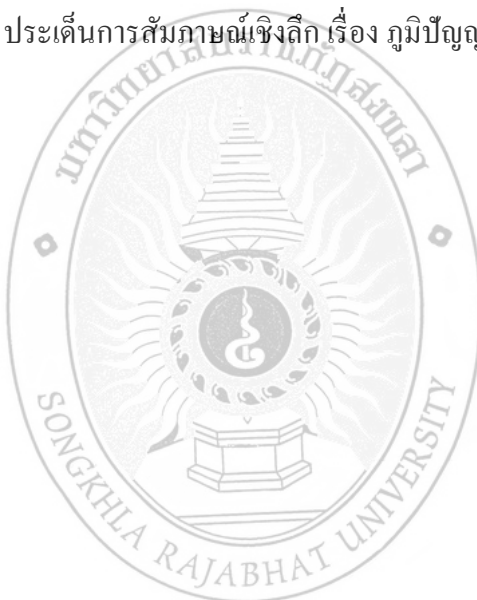

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญภาพ	(ช)
สารบัญตาราง	(ซ)
บทนำ	1
1. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย	1
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
3. แนวความคิดที่ใช้ในงานวิจัย	11
วัตถุประสงค์การวิจัย	25
วิธีดำเนินการวิจัย	25
1. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา	25
2. รูปแบบของการวิจัยและขั้นตอนการวิจัย	25
3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก	26
4. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย	26
5. การวิเคราะห์ข้อมูล	26
ผลการวิจัย	26
1. บริบทและทุนของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพใน การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว	26
2. องค์ความรู้ การได้มา การถ่ายทอด และใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น	50
3. แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น	67
สรุปและอภิปรายผล	68
ข้อเสนอแนะ	69
ผลผลิต (output)	70

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
รายงานการเงิน	75
บรรณานุกรม	76
ภาคผนวก	80
ภาคผนวก ก แบบสำรวจข้อมูล ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดสงขลา”	81
ภาคผนวก ข ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น	85
ประวัตินักวิจัย	91

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย	24
2	สภาพชุมชนคลองแห	28
3	แผนที่ชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองคลองแห	29
4	พื้นที่บริเวณ โคนกกลุ่ม	34
5	วัดคลองแห	35
6	มัสยิดกลางประจำจังหวัดสงขลา	36
7	หมู่บ้านหัตถกรรมกรงนก	36
8	ข้าวยา อาหารพื้นบ้านภาคใต้	45
9	การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคลองแห	46
10	พิธีการกว่นข้าวยา	47
11	ภูมิปัญญาการทำกรงนกชุมชนหนองทราย	48
12	หมอนวดพื้นบ้าน	49
13	ภูมิประเทศชุมชนหนองทราย	50
14	ลักษณะของต้นไผ่สีสุก	52
15	ลักษณะของต้นหวายจีเหร์	52
16	ลักษณะของต้นกระท้อน	53
17	ขั้นตอนการตัดหวาย	55
18	ลักษณะการควั่นไม้ไผ่	55
19	การเจาะรูสวายเพื่อใส่ซี่กรง	56
20	การใส่ซี่กรงนก	57
21	การทำที่สำหรับให้นกเกาะ	58
22	กรงนกรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนหนองทราย	59
23	ผลิตภัณฑ์จักสานไผ่ดักปลา	63
24	ต้นกก	65
25	การผลิตหัตถกรรมจักสานจากต้นกก	65
26	การผลิตหัตถกรรมจักสานจากต้นกกจีเหมา	66

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลคลองแห

37

บทนำ

1. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

การพัฒนาที่ผ่านมาในประเทศไทยเร่งพัฒนาประเทศจนเศรษฐกิจเติบโตในอัตราสูง โดยการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตทั้งทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานที่มีราคาถูกและใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง จนทรัพยากรหลายอย่างหมดสิ้นไป และไม่สามารถฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ได้ ดังนั้นภายใต้กระแสการพัฒนาที่ต้องการความมั่นคงอย่างยั่งยืนในอนาคต จำเป็นอย่างยิ่งที่เศรษฐกิจไทยต้องถูกปรับโครงสร้างไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างนวัตกรรม ซึ่งใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานสำคัญอยู่ที่การใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่บนรากฐานทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, 2553) ซึ่งเมื่อพิจารณาความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ได้อธิบายไว้คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และความสามารถที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้นั้นเป็นผลของการใช้สติปัญญาในการปรับตัวและดำรงชีพกับสภาวะต่าง ๆ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาสืบสานกันมาในพื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากส่วนประกอบของเศรษฐกิจนี้คือการสืบทอดทางวัฒนธรรม ศิลปะ สื่อ และงานสร้างสรรค์ ต่างสืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งหมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น มีการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่มีการใช้และพัฒนาเป็นวงจรไม่จบสิ้น (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554) อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค

ประเทศไทยมีความพร้อมในการขับเคลื่อนประเทศให้เข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับหนึ่ง เนื่องจากไทยมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะทางศิลปะที่สืบทอดต่อกันมาผ่านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่กล่าวว่า “ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ที่เน้นการสนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์ คุณค่าของสินค้าและบริการ” เช่นเดียวกับยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ในแผนพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ที่ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังขาดความพร้อม

ทางด้านในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการความรู้สำหรับ ภูมิปัญญาของไทย (จิตติกร พุฒภัทรชีริน, 2553) เหตุผลที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่ง เรียนรู้ที่ดีทางหนึ่ง ได้ถูกทอดทิ้งไปในระบบการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน (ประเวศ วัติ, 2540) ดังนั้น จึงน่าสงสัยว่าชุมชนของไทยสักกี่แห่งที่สามารถนำภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนมาต่อยอด พัฒนาเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าได้ ซึ่งต่างกับประเทศเกาหลีที่ได้รู้จักนำแนวคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการส่งออกวัฒนธรรมเกาหลีไปทั่วโลกจนสร้างงาน และรายได้เข้าประเทศมหาศาล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยได้สูญหายไปมากมาย และไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ใน การดำเนินชีวิตประจำวันและการพัฒนาประเทศเท่าที่ควร ปัญหาดังกล่าวนี้มาจากสาเหตุสำคัญคือ

1. เนื่องจากไทยต้องเผชิญภัยสงครามจากประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตก ที่มีอาวุธ ยุทโธปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพมาก จึงทำให้ตระหนักว่าความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของ ประเทศเหล่านั้นเจริญก้าวหน้ากว่ามาก จึงทำให้ไทยละทิ้งภูมิปัญญาของตนโดยมิได้พัฒนาต่อไป (วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย, 2555)

2. ระบบการศึกษาของไทยได้ละเลยภูมิปัญญาไทย โดยให้ความสำคัญกับความรู้ที่เป็น สากลตามแบบตะวันตก และได้นำไปใช้เป็นเนื้อหาหลักในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน (แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, 2555)

3. เทคโนโลยี การติดต่อสื่อสาร การคมนาคม ที่ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วใน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและวิทยาการต่าง ๆ ยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้คนไทยมีวิถีชีวิตที่สะดวก สบายขึ้นจนไม่เห็นคุณค่าของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำรงชีวิตและละทิ้งไปไม่นำมาใช้ (เอกวิทย์ ฌ ถกลาง, 2544)

4. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ประเทศไทยใช้ ทำให้เกิดการครอบงำทางภูมิปัญญาของ ชาวตะวันตก ส่งผลต่อวิถีการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยใช้ภูมิปัญญาไทยในการบริโภค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลสุขภาพได้หายไป ขณะเดียวกันวิถีการผลิตในระบบทุนนิยมที่เน้นเชิง พาณิชย์มีผลให้เลิกใช้ภูมิปัญญาการผลิตแบบดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณี การผลิตที่ต้องสอดคล้องกับฤดูกาลตามธรรมชาติ ซึ่งทำให้ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชและ สัตว์พื้นบ้านต้องสูญเสียไป

5. การจัดการระบบสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจนถูกต้อง โดยเฉพาะการบันทึก การถ่ายทอด และการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เพราะไม่เห็นความสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดการสูญหายไปเรื่อย ๆ และไม่ได้นำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่าง เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยและท้องถิ่นที่มีการเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดปัญหากับสังคมไทยในด้านการพัฒนาประเทศที่ผิดพลาดตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ฐานความรู้และภูมิปัญญาของต่างประเทศตามกระแสโลกาภิวัตน์เป็นหลัก จึงทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศไทยให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างแท้จริง เนื่องจากภูมิปัญญาต่างประเทศเป็นองค์ความรู้ที่ได้มาจากประเทศอื่นที่มีได้คำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองของประเทศไทย (สุเมธ ดันติเวชกุล, 2545) จึงนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เพราะผลการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาถึงแม้ว่าประเทศชาติได้มีเงินตราและมูลค่าเพิ่มจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ได้ทำให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป จากการผลิตที่ใช้แนวคิดทุนนิยมและเทคโนโลยีแบบใหม่ ซึ่งเกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ นอกจากนั้นคนไทยมีค่านิยมการบริโภคจากวัฒนธรรมตะวันตก จึงทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตสูงขึ้น ลดการออมลงและมีหนี้สินมากขึ้น ดังนั้นในหลายทศวรรษที่ผ่านมา โครงการพัฒนาท้องถิ่นของประเทศไทยที่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการละเลยวัฒนธรรมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ตัวอย่างเช่น นักวางแผนพัฒนาได้ละเลยภูมิปัญญาของชาวบ้านในการวางแผน โครงการและการปฏิบัติงานและได้นำการจัดการแบบใหม่และทันสมัยมาใช้ในการพัฒนาภาคชนบทในปี พ.ศ. 2507 ผลปรากฏว่าโครงการพัฒนาหมู่บ้านจำนวน 200 โครงการ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของนิซอพ และแอนเดอร์สัน ได้ประสบความล้มเหลวเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากอุปสรรคที่ชุมชนไม่ยอมรับนวัตกรรมใหม่ต่าง ๆ ที่นำไปใช้ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554)

นอกจากนั้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนไทยในวิถีชีวิตได้ลดน้อยถอยลง โดยเฉพาะในกลุ่มของคนรุ่นใหม่ ซึ่งไม่สนใจสืบทอด จึงทำให้การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาจากการปฏิบัติของคนรุ่นเก่าหรือผู้สูงอายุที่วัย 50 ปีขึ้นไปเท่านั้น (สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2547) ถ้าสังคมไทยตกอยู่ในสถานการณ์ที่คนส่วนใหญ่ไม่สนใจและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จะทำให้สังคมไทยไม่สามารถดำรงเอกลักษณ์มีผลให้ขาดความภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง และขาดโอกาสจะได้รับผลประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการ ซึ่งต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตามยังมีบุคคลบางกลุ่ม เช่น ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านบางพื้นที่ไม่ทำตามแนวทางการพัฒนาสมัยใหม่ แต่ได้ใช้แนวทางความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ผสมผสานเทคโนโลยีใหม่บางอย่างที่เห็นว่าดีและเหมาะสม โดยอยู่บนฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้นำเสนอไว้ คนเหล่านี้ได้ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตแบบเดิม ซึ่งใช้สติปัญญากับสิ่งที่มี วิธีการผลิต การบริโภค ภายใต้กติกาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีกฎเกณฑ์สังคมที่ได้มาจากคติชนวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน

พฤติกรรมของคนไทยในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุล คำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ และวิธีการดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมความสามัคคีและเกื้อกูลของสังคมไทยด้วยเหตุนี้สองทศวรรษที่ผ่านมาเป็นยุคของการรื้อฟื้นทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทย เพื่อจูงใจให้คนไทยโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ได้เข้าใจคุณค่า โดยมีการวิพากษ์และตีความใหม่เพื่อนำมาปรับใช้และประยุกต์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน โดยปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ได้ให้ความสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน จากการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์ได้ มีจุดเด่นที่น่าสนใจ จึงทำให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถาบันการศึกษาเพื่อสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ เป็นรากฐานและพลังขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาคน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ, 2549) การเกิดสัมฤทธิ์ผลดังกล่าวต้องมีแนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ คือ การรวบรวมและจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์แล้วคัดเลือกภูมิปัญญาเพื่อดำเนินการในแนวทางที่เหมาะสม เช่น อนุรักษ์ ประยุกต์ หรือพัฒนาต่อยอด เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ได้กว้างขึ้น และมีการทดสอบการใช้ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อให้ได้องค์ความรู้ แล้วจึงนำไปเผยแพร่ให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการจัดทำหลักสูตรที่มีเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการศึกษาทุกระดับทั้งในและนอกระบบ พร้อมทั้งมีระบบข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินงานดังกล่าวต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และมีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน และที่สำคัญรัฐต้องจัดระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต้องหาวิธีการสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เดิมมีแต่คุณค่า ซึ่งเป็นแนวคิดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์หรือกล่าวได้ว่าต้องมีภูมิปัญญาก่อนจึงเกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การสร้างสรรค์งานและการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมการสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยแยกเป็น 4 กลุ่ม คือ การสืบทอดทางวัฒนธรรม ศิลปะ สื่อ และงานสร้างสรรค์แบ่งตามลักษณะของงาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในกลุ่มการสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งมีกลุ่มย่อยหนึ่งที่สำคัญคือ กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะที่ต้องอาศัยวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดขายหรือสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่มี

วัตถุประสงค์ เพื่อการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนจากสถานที่นั้นๆ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ และสินค้าและบริการ ที่สามารถแสดงเรื่องราวในการพัฒนาสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในแต่ละยุคสมัย (กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ และ ศรีนยา แสงล้อมสุวรรณ, 2555) ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ปัญหาการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย เพราะการละเลยและไม่เห็นคุณค่าจากคนไทยในปัจจุบัน และส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การอนุรักษ์ พื้นฟู และการพัฒนาถ่ายทอด เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยหาแนวทางพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะของสินค้าบริการและกิจกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเกิดจากการพัฒนา การปรับตัวปรับวิถีชีวิตของคนในภาคใต้ที่ประกอบด้วยคนไทยและอีกหลายชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในคาบสมุทรมีคนมาเลย์ คนจีน และคนที่มาจากอินเดียฝ่ายใต้ แต่กลุ่มชนที่มีจำนวนมากที่สุดคือไทยสยาม โดยภูมิศาสตร์ที่เป็นแหลมทอง มีทะเลกว้างใหญ่ขนานอยู่ทั้งสองข้าง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งในทะเล และบนแผ่นดิน อันล้วนเป็นเขตมรสุมใกล้เส้นศูนย์สูตร มีผู้คนหลายชาติ หลายภาษา หลายวัฒนธรรมเดินทางมาทั้งทางบกและทางทะเล เพื่อมาตั้งหลักแหล่ง แสวงหาโภคทรัพย์และทำมาค้าขายเป็นเวลาติดต่อกันยาวนานกว่าพันปี มีการตั้งถิ่นฐานทำมาหากินกันหลายลักษณะ ทั้งบริเวณชายทะเล ที่ราบระหว่างชายทะเลกับเทือกเขา หลังเขา และตามสายน้ำน้อยใหญ่จำนวนมากที่ไหลจากเทือกเขาลงสู่ทะเลทั้งสองด้าน ภูมิปัญญาของภาคใต้จึงมีความหลากหลายทั้งที่ได้พัฒนาการจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือคนต่างท้องถิ่นที่อพยพมาจากแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ จนหลอมรวม เกิดเป็นภูมิปัญญาประจำถิ่น ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะ คือ ภูมิปัญญาในด้านประเพณีความเชื่อ ภูมิปัญญาในด้านศิลปะการแสดง ภูมิปัญญาในด้านกีฬาและการละเล่น ภูมิปัญญาในด้านอาหารการกิน ภูมิปัญญาในด้านสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน เป็นต้น (ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้, 2555)

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มาจากชุมชนดั้งเดิมในภาคใต้ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานหลายชั่วอายุคน โดยสันนิษฐานจากอาคารบ้านเรือนดั้งเดิมวัดและมัสยิด ตลอดจนร่องรอยทางคดีศึกษา ดังนั้นเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในภาคใต้ที่นอกจากมีชาวไทยพุทธแล้วยังมีชาวไทยมุสลิมด้วย ในพื้นที่นี้จึงมีการสั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมของคนไทยทั้งสองเชื้อชาติ จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่พบว่าได้มีการนำภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นมาเป็นสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจนเป็นที่นิยมและรู้จักในระดับประเทศคือ ตลาดน้ำคลองแห ซึ่งได้ใช้ภูมิปัญญาการประกอบอาหารพื้นบ้านภาคใต้เป็นจุดขายสำหรับนักท่องเที่ยวและหมู่บ้านโฮตอปเพื่อการท่องเที่ยวหนองทรายที่มีภูมิปัญญาการจักสานทรงนกให้ชม อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวทั้งสองแล้วพบว่าเน้นกิจกรรมการจำหน่ายสินค้าเป็นหลัก ไม่ได้มีการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ดังผลการวิจัยของ สาลีณี ทิพย์เพ็ง (2554) พบว่า “ปัจจุบันตลาดน้ำคลองแหมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเฉพาะในช่วงวันสำคัญหรือเทศกาลเท่านั้น ทำให้บรรยากาศในตลาดน้ำคลองแหในวันปกติมีกิจกรรมเพียงแค่การเลือกซื้อสินค้าเท่านั้น” นอกจากนี้นักท่องเที่ยวได้เสนอว่า ควรมีสินค้าที่จะนำมาจำหน่ายในตลาดน้ำคลองแหเพิ่มเติมคือ สินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทของที่ระลึกที่แสดงเอกลักษณ์ของตลาดน้ำคลองแห ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีจำหน่าย (ปิยะฉัตร อุสาหะ, 2553) ในขณะที่ยวกันชุมชนหนองทรายซึ่งเป็นหมู่บ้านโฮตอปเพื่อการท่องเที่ยวยังคงมีเพียงศูนย์เรียนรู้ที่สาธิตการทำทรงนกและการจำหน่ายทรงนก เพื่อการเลี้ยงนกเป็นหลักยังมิได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวและไม่มีกิจกรรมท่องเที่ยวอื่น ๆ เลย เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวน้อย (นายหัยด์ บิลกอเด็ม, ผู้ให้สัมภาษณ์)

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงว่าตลาดน้ำคลองแหและหมู่บ้านโฮตอป เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนหนองทรายยังต้องปรับปรุงพัฒนาเพื่อได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม และสมบูรณ์แบบมากกว่านี้ โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งโอกาสเป็นไปได้สูงเนื่องจากในแหล่งท่องเที่ยวทั้งสองและพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ในเขตเทศบาลเมืองคลองแหยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีของทั้งชาวไทย-พุทธและชาวไทย-มุสลิม (อุดม เพ็ชรธนู และคณะ, 2549; ยุทธกาน ดิสกุล, 2554) อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้มีการรวบรวมและจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ไม่มีการวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่ควรกำหนดไว้อย่างชัดเจน เนื่องจากยังไม่มีการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเทศบาลเมืองคลองแห (ปิยะฉัตร อุสาหะ, 2553) ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยได้สนใจศึกษา เพื่อสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองคลองแห และศึกษาเจาะลึกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เลือกมาเพื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าม้งงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยเลือกศึกษา 4 เรื่อง ดังนี้ คือ

เรื่องแรกเป็นผลงานวิจัยของ ทรงคุณ จันทกร พิสิฐฐ์ บุญไทย และไพรัช ดิษฐ์ผาด (2552) เรื่อง คุณค่าอัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคเป็นภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่มีการสืบสานองค์ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญต่าง ๆ ถ่ายทอดมายังกลุ่มชนรุ่นหลัง เมื่อพิจารณาผลการศึกษาเฉพาะในเขตภาคใต้พบว่าในพื้นที่ 14 จังหวัดภาคใต้มีผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านประเภทผ้า เครื่องจักสาน เครื่องปั้น ดินเผา การหล่อหลอมโลหะ โดยเครื่องจักสานและหัตถกรรมทอผ้ามีความโดดเด่นและพบมากที่สุดเกือบทุกจังหวัด โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิต เพราะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนและการประกอบอาชีพ โดยจัดดูคืบจากพืชในพื้นที่นำมาใช้ทำเครื่องจักสานที่หลากหลายชนิด เช่น ไม้ไผ่ หวาย กก ใบเตย ย่านลิเภา ก้านมะพร้าว ฯลฯ เนื่องจากภาคใต้มีพื้นที่เป็นคาบสมุทรจึงทำให้มีทรัพยากรจากธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนแนวทางในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นเหมาะกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง มีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์สาธิตกระบวนการผลิต การจัดนิทรรศการและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ ภายในท้องถิ่น เพื่อเป็นแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับผู้เยี่ยมชม จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย พบว่างานวิจัยนี้ศึกษาภาพรวมทั้งประเทศ โดยเน้นประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเท่านั้นที่นำไปใช้ในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ทั้งรูปแบบ กระบวนการผลิต เพื่อให้เป็นสินค้าที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นอกจากนั้นมีการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งเป็นวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อนำไปสู่การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การจัดตั้งศูนย์สาธิตการผลิต การจัดนิทรรศการ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชม

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีก 3 เรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่มีความแตกต่างกับงานวิจัยเรื่องแรกที่เจาะลึกศึกษาใน

พื้นที่ระดับชุมชนหนึ่ง ๆ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องที่สองโดย เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว และคณะ (2557) เป็นชุดโครงการเรื่องการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านเจ๊กน้อย ตำบลเจ๊กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจ แล้วจึงพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและพัฒนาการขายในธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยได้ทำให้กลุ่มอาชีพในชุมชนมีความรู้และได้พัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในลักษณะของสินค้าต่าง ๆ เช่น จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาหาร ได้มีการพัฒนากระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพมากขึ้น และพัฒนาสำหรับอาหารมังษุดสุขภาพ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม เช่น ได้พัฒนาลายปักผ้าแบบใหม่ ลงบนผ้าที่จะใช้ตัดเป็นเสื้อผ้า นอกจากนั้นได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของใช้ให้เป็นสินค้าที่ระลึก นอกจากผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ในลักษณะของสินค้าแล้ว ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกัน พัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในลักษณะการให้บริการ โดยพัฒนากิจกรรมการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งมาจากภูมิปัญญาในด้านศิลปะการแสดง ได้ชุดการแสดง 3 ชุด ที่แสดงอัตลักษณ์ในพื้นที่และวัฒนธรรมของชาวไทยมังษุด ชื่องานการจำหน่ายผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวนั้น มีทั้งในและนอกแหล่งท่องเที่ยว และในงานเทศกาล เมื่อพิจารณางานวิจัยข้างต้นนี้จะเน้นการพัฒนาการผลิต และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวอย่างชัดเจน แต่ไม่มีการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวหรือบริการนำเที่ยว

สำหรับงานวิจัยเรื่องที่สามนอกจากได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวแล้วยังได้พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยบริการนำเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวชมและได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น งานวิจัยนี้คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านไร่กองจิง ตำบลหนองคาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศุภวรรณ เชื้อเมืองพาน และคณะ (2555) ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมศึกษาในประเด็น การจัดการข้อมูลชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว โดยชุมชนพบว่าเดิมคนในชุมชนกองจิงได้เปลี่ยนอาชีพการเกษตรเป็นหลักเป็นการค้าขายและรับจ้าง ส่วนอาชีพรองคือบริการนวดแผนไทย และการปลูกและแปรรูปพืชสมุนไพร ดังนั้นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนไทย ซึ่งมีอัตลักษณ์ของชุมชนคือ สินค้าเพื่อสุขภาพจากสมุนไพรและบริการนวดแผนไทยที่ใช้ภูมิปัญญาแบบล้านนาทางภาคเหนือที่เรียกว่า “การย่ำข่าง” ที่ศูนย์บริการสุขภาพบ้านไร่กอง ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรที่ทำให้เกิดสินค้าอาหารปลอดสารพิษคือ ผักและผลไม้ และใช้จัดกิจกรรมให้บริการการเรียนรู้ การทำเกษตรแบบปลอดสารพิษแก่นักท่องเที่ยว ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นสุดท้ายคือ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่ ได้ผลิตสินค้าแปรรูปจากไม้ไผ่และการจัดกิจกรรมสาธิตการจักสาน

ไม่ไผ่ เพื่อให้พนักงานท่องเที่ยวเยี่ยมชม จากการศึกษาข้อมูลชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษานี้ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว โดยได้มีการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน โดยให้การฝึกอบรมเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งทำให้กลุ่มคนดังกล่าวมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น แล้วยังพัฒนาปฏิทินการท่องเที่ยวในชุมชนและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในลักษณะของการบริการนำเที่ยวเป็น โปรแกรม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวมาแล้ว

สำหรับงานวิจัยเรื่องที่สองคือ เรื่องผ้าไหมแพรวาบ้านโปน: ต้นแบบการบริหาร โลจิสติกส์สินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดย สุชานาถ บุญเที่ยง (2554) มีประเด็นการศึกษาเกี่ยวข้องกับการใช้สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ต่างกับเรื่องที่ผ่านมาคือ ที่เป็นการศึกษาสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียงชนิดเดียวคือ ผ้าไหมแพรวา และวิธีการศึกษานั้น ไม่ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพราะเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายรูปแบบการดำเนินงานของสหกรณ์ศูนย์ศิลปาชีพ ทอผ้าไหมแพรวาบ้านโปน จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ได้ทำรูปแบบการบริหาร โลจิสติกส์เฉพาะส่วนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทชุมชนท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชาวบ้านโปนมาประยุกต์ใช้ในชุมชน ประกอบด้วย 4 กระบวนการคือ การจัดการวัสดุ การจัดการสินค้า บรรจุกิจกรรม และการให้บริการลูกค้า ซึ่งมีการดำเนินงานอย่างเป็นพลวัต บนพื้นฐานการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการผลิตไหมแพรวา ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาให้เป็นสินค้าที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว โดยพัฒนาการต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์และจุดขายผ่านความวิจิตรของลวดลายผ้า สีเส้นผ้าที่ข้อมด้วยวัสดุธรรมชาติ ความประณีตในการทอผ้าด้วยมือและการออกแบบบรรจุกิจกรรม จากกระบวนการดังกล่าวได้พัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะของการให้บริการนักท่องเที่ยว เพื่อเยี่ยมชมและปฏิบัติฝึกหัดในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมปลูกหม่อนและเลี้ยงไหมแบบเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมสาธิตและฝึกหัดสาวไหม ข้อมสีผ้าไหมและทอผ้าไหม นอกจากนั้นยังได้จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ดังนั้นการดำเนินงานต่าง ๆ ดังกล่าวของชุมชนได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นต้นแบบชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าหัตถกรรมผ้าทอไหมแพรวาเพียงชนิดเดียวเท่านั้น

จากการสังเคราะห์งานวิจัยทั้ง 4 เรื่องนี้ มีประเด็นที่ควรพิจารณาคือ

2.1 งานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและบรรยายเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมี 2 เรื่องคือ เรื่องคุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ และเรื่องผ้าไหมแพรวาบ้านโพน: ต้นแบบการบริหาร โลจิสติกส์สินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดกาฬสินธุ์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนงานวิจัยอีก 2 เรื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ ขั้นตอนแรก ต้องมีการศึกษาบริบทชุมชนและสำรวจ พร้อมทั้งศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าใจ แล้วจึงดำเนินการขั้นตอนที่สองคือ การพัฒนาโดยต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เข้าใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนและการออกแบบผลิตภัณฑ์ แล้วจึงมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยคนในชุมชนพร้อมทั้งใช้ความรู้ของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่จากงานวิจัยที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาการประกอบอาหาร การทำการเกษตร การทำของใช้โดยเป็นงานหัตถกรรม การแพทย์พื้นบ้านและการปลูกและแปรรูปสมุนไพร ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี และศิลปะการแสดง

2.4 ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี 2 ลักษณะคือ สินค้าและบริการจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละกิจกรรม หรือโปรแกรมการนำเที่ยวที่ประกอบด้วยกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรม

นอกจากงานวิจัยทั้ง 4 เรื่องที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้พบงานวิจัยที่ศึกษาในพื้นที่ตำบลคลองแหในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่ตลาดน้ำคลองแห โดยไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การศึกษาของ สาลินี ทิพย์เพ็ง (2554) เรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำ กรณีศึกษาตลาดน้ำคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และการศึกษาของ ปิยะฉัตร อุสาหะ (2553) เรื่องการพัฒนาตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้พบว่ามีงานวิจัยเรื่องหนึ่งที่ได้ศึกษาเรื่องการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลคลองแห โดยเฉพาะที่ตลาดน้ำคลองแห คือ เรื่องประเพณีประคิษฐ์ และอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห โดยยุทธกาน ดิสสกุล (2553) ซึ่งผลงาน วิจัยส่วนหนึ่งได้ศึกษากระบวนการสร้างประเพณีประคิษฐ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองแห โดยคณะกรรมการและเจ้าอาวาสวัดคลองแห ได้ดำเนินการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การกวนข้าวยาคุ การรับเทียนดา และการแกะสลักหยวกกล้วย ตลอดจนการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี เพื่อฟื้นคืนความเป็นอดีตของชุมชน สำหรับนำเสนอเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ตลาดน้ำคลองแห โดยจัดกิจกรรมมหกรรมย้อนตำนานคลองแห นอกเหนือจากกิจกรรมการขาย

อาหารพื้นบ้านและสินค้าต่าง ๆ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาโดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาเป็นหลักมิได้ใช้แนวคิดเกี่ยวข้อง การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ดังนั้นจากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลคลองแห ประกอบกับสภาพปัญหาเกี่ยวกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่นี้ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเพื่อสำรวจและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วเลือกมาใช้เพื่อหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

3. แนวความคิดที่ใช้ในงานวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดทฤษฎี คือ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.1 ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ ความรู้ที่เป็นองค์รวม ความคิด ความเชื่อ ความสามารถและความจัดเจนที่กลุ่มชนได้จากผลการใช้สติปัญญา และประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การแก้ปัญหา การปรับตัว การดำรงชีวิต และการจรจรโง่งชีวิต ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่มีพัฒนาการสืบสานกันมาในพื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของกลุ่มชนที่สำคัญยิ่ง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540, ชวน เพชรแก้ว, 2547)

3.1.2 องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ (จ่านง แรกพิณีจ, 2554)

1) องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้หลายอย่างมาเชื่อมโยงกันเป็นชุดความรู้ ตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตรที่เรียกว่า เกษตรกรรมธาตุสี่ของ นายหรณ หมดหลี ประกอบไปด้วยความรู้เรื่องดิน และธรรมชาติของพืชที่ปลูก ซึ่งได้จากวิชาการแพทย์แผนไทย

2) เทคนิคหรือวิธีการ หมายถึง กลวิธี หรือการจัดการ หรือวิธีการปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของภูมิปัญญา เช่น เทคนิคการผลิต เทคนิคการจัดการ และเทคนิคการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ เป็นต้น ยกตัวอย่างจากองค์ความรู้ในด้านการเกษตรที่นายหรณ หมดหลี มีดังกล่าว เขาจึงได้คิดและนำมาใช้

ในการปลูกพืช ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเกษตรกรรมชาติ โดยมามีวิธีการคือ ช่วงแรกเขาเริ่มปลูกพริก มะเขือ แตงกวา และตะไคร้ จากนั้นจึงปลูกกล้วย และไม้ผล ไม้ยืนต้นอื่นๆ ตามมา โดยปลูกไม้ยืนต้นใน หลุมเดียวกัน 3 ต้น ซึ่งมีความต้องการแร่ธาตุแตกต่างกัน โดยใช้ความรู้เรื่องธรรมชาติของพืช และ ความรู้เรื่องธาตุอาหารในดิน

นอกจากนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีองค์ประกอบที่สามจากการอธิบาย ของชวน เพชรแก้ว (2547) ดังนี้

3) ความรู้ส่วนที่เป็นศิลป์ ซึ่งมีคุณค่าจากความดีงามที่คนคิดขึ้นมาด้วย อารมณ์ ความรู้สึก และจิตวิญญาณ ซึ่งแตกต่างกับองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์ที่คนคิดขึ้นมาจากการใช้ สมอง ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงประกอบด้วยความเข้าใจเกี่ยวกับ โลกและชีวิตที่สัมพันธ์กับวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิธีให้คุณค่าของกลุ่มชน เช่นตัวอย่างจากบทความของ จ่านง แรกพินิจ (2554) คือ การที่นายหรรณ หมดหลี คิดหาวิธีการปลูกพืชหลายชนิดในหลุมเดียวกัน เพราะมีแนวคิดการใช้ ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการอนุรักษ์ดิน และมีความตั้งใจในสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นเขาได้วิธีปลูกทุเรียนที่บ้านซึ่งมีต้นทุนต่ำ เพื่อขายให้คนจนในชุมชนสามารถซื้อไป บริโภคได้ และเขามีแนวคิดพึ่งตนเอง โดยปลูกพืชเพื่อขายที่ตลาดในหมู่บ้านไม่ใช่การส่งออกสู่ เมืองใหญ่หรือต่างประเทศ ซึ่งทำให้เขาไม่ตกเป็นเบี้ยล่างของพ่อค้า

3.1.3 ปัจจัยที่ทำให้มีการกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำเนิดขึ้นโดยมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ เพื่อใช้ในการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดของตนเองและชุมชน โดยมีปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา คือ (ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2554)

1) ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต จึงทำให้มนุษย์จำเป็นต้องหา วิธีการแก้ปัญหาเกิดเป็นภูมิปัญญา เพื่อให้ตนเองอยู่รอดอย่างมีความสุข สะดวกสบาย และเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

2) ศาสนาและความเชื่อเป็นรากฐานของการเกิดภูมิปัญญาที่ให้คุณค่าทาง จิตใจและความรู้สึก

3) สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทำให้มีการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่ แตกต่างกัน

4) การสื่อสารทำให้มนุษย์ได้รับความรู้ วัฒนธรรมจากภายนอกพื้นที่ ซึ่งมี ผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา

5) กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ทั้งวิธีการค้นคว้าทดลองด้วยตนเอง การเรียนรู้จากผู้อื่น ประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติแล้วนำมาผสมผสานกับญาณทัศนะหรือสติปัญญาของมนุษย์ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญา

3.1.4 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การทำให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ โดยเป็นไปอย่างอัตโนมัติ และใช้สามัญสำนึกประเด็นสำคัญที่ควรกล่าวถึงในหัวข้อนี้คือ วิธีการถ่ายทอด และแหล่งที่ให้การถ่ายทอดหรือแหล่งเรียนรู้

1) วิธีการถ่ายทอด

ดวงฤทัย อรรถแสง (2552) ได้กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1.1) วิธีสาธิต คือ ผู้สอนทำให้ผู้เป็นตัวอย่าง พร้อมทั้งอธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนเข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตามและไปฝึกฝนเอง

1.2) วิธีการปฏิบัติจริง คือ ให้ผู้เรียนฟังคำบรรยาย ดูการสาธิต แล้วให้นำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำ ๆ จนเกิดความชำนาญ โดยอยู่ในความดูแลของผู้สอน

1.3) การเลียนแบบและจดจำ เนื่องจากการช่วยทำงานในครอบครัวจนปฏิบัติได้ และมีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา

3.1.5 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการสังเคราะห์ข้อเขียนของ ประเวศ วะสี (2536) ประสาท เนืองเฉลิม (2546) และกฤตฉนภัต บุญยัยเชียร (2548) ซึ่งอ้างใน Udm.ac.th/website/attachment/relearning/10/08.pdf มีดังนี้

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบ ด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียนรู้ได้จากประสบพบเจอเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง การฟังจากคำบอกเล่า และการอ่านจากการบันทึก ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนในท้องถิ่นสามารถสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์เมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง มีการพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา

- 3) เป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
- 4) เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ
- 5) มีความจำเพาะของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก แต่อาจเอาไปใช้ในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือใช้ได้ไม่ดีเท่าที่ควร
- 6) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

3.1.6 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้แบ่งสาขาภูมิปัญญาโดยจำแนกเป็น 9 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
- 2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น
- 3) ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น
- 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการด้านการตั้งสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6) ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ทศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

7) ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8) ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีต่าง ๆ

9) ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากร

นอกจากนี้ ประภากร แก้ววรรณ (2551) และได้สังเคราะห์ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาวิจัยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น ชาวบ้านต้องการฟื้นฟูดินที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมีทำให้จุลินทรีย์ที่มีอยู่ในดินถูกทำลายจนดินเสื่อมสภาพ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจึงร่วมกันหาวิธีการนำจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเลี้ยงเพื่อปรับปรุงคุณภาพดินและใช้ประโยชน์ในการเกษตรอื่น ๆ อีกตัวอย่างคือ ภูมิปัญญา สถาปัตยกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ บ้านของชาวใต้จะมีดินเส้า ทั้งนี้เพราะดินเส้าทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มสามารถโยกย้ายได้ง่ายและทำให้ มด ปลวกและงูขึ้นสู่บ้านได้ยากขึ้น เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้น สั่งสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาปลาร้าในรูปแบบดั้งเดิม เป็นปลาร้าก้อน หรือปลาร้าคนอร์ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเดิมนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมผ้าและให้สีได้เพียง 6 เฉดสี เมื่อเกิดการทดลองพัฒนา ทำให้สามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมสี ได้มากกว่า 100 เฉดสี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ผสมผสานความรู้สากลบนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ความรู้ที่ออกมาไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและมั่นคง

3.1.7 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญามีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาประเทศ ดังนี้ (กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2554)

- 1) ภูมิปัญญาทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้
- 2) ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรโลงชีวิตและวิถีชุมชน ให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล
- 3) ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

3.1.8 บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน

บทบาททดลองสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาชุมชนมีหลายประการคือ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554)

- 1) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างงาน สร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น โดยการใช้ภูมิปัญญาในการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายทั่วไปและการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว
- 2) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเสริมสุขภาพคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น เช่น การนวดแผนไทย การดูแลสุขภาพด้วยเกษตรธาตุ 4 เป็นต้น

3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความสามัคคีและกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น เช่น ชนาคาร์ข้าว ชนาคาร์โคกระบือ เป็นต้น

4) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติแทนถุงพลาสติก พิธีบวชป่า เป็นต้น

5) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์เครื่องดนตรีไทยโบราณ การแต่งกายของคนท้องถิ่นต่าง ๆ

6) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเทคโนโลยีชุมชน เช่น การสร้างเครื่องสีข้าวแบบชาวบ้าน

3.1.9 การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญในการพัฒนาชุมชนและประเทศดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นกระแสโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมใหม่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและกาลเวลาทำให้คนปัจจุบันไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นและละทิ้งไป ดังนั้น เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงอยู่อย่างมีคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะรัฐบาลควรมีการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนี้

1) แนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น (2554) ได้นำเสนอแนวทางไว้ 4 แนวทาง ดังนี้

1.1) อนุรักษ์ เพื่อให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อชุมชน แต่กำลังจะหายไปคงอยู่ต่อไป เช่น การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้แก่คนในชุมชนได้

1.2) รื้อฟื้น เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่าแต่หายไปแล้วถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และมีโอกาสประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

1.3) ประยุกต์ เพื่อให้ภูมิปัญญานั้นเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่ โดยคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม

1.4) พัฒนาต่อยอด เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลเข้ากับภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือสิ่งใหม่ (นวัตกรรม: innovation) เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้ใช้ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้ สะดวกสบายขึ้น โดยไม่ทำลายล้างคุณค่าหรือรากเหง้าเดิม

2) ขั้นตอนการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1) รวบรวมข้อมูลทั้งองค์ความรู้และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา โดยใช้วิธีการ เช่น การสอบถาม การสัมภาษณ์ การจัดเวทีชาวบ้าน แล้วจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์

2.2) วิเคราะห์ จัดลำดับ และคัดเลือกภูมิปัญญาเพื่อกำหนดการอนุรักษ์ หรือ รื้อฟื้น หรือประยุกต์ หรือพัฒนาต่อยอด โดยพิจารณาจากความเหมาะสม ความสำคัญ การใช้ประโยชน์ของชุมชน ความเป็นไปได้ และโอกาสของการพัฒนา

2.3) วิจัยและพัฒนา เพื่อต่อยอดโดยนำศาสตร์ต่าง ๆ มาบูรณาการกับ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มาจากภูมิปัญญาที่พัฒนาแล้ว สำหรับการ ใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ และต้องมีการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ให้ใช้ในพื้นที่ และมีการทดสอบ ประเมินผล เพื่อจะได้ปรับปรุงจนได้เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อไป

2.4) นำภูมิปัญญาที่ได้จากการพัฒนาไปทดสอบในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อพัฒนา เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ได้กว้างขวางขึ้นในเชิงพาณิชย์

3.2 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้รับความนิยมและนำไปใช้อย่างจริงจังในหลาย ประเทศทั่วโลก ในขณะที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในขั้นนำเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้ เพื่อ การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศ โดยแนวคิดนี้มีความเชื่อมโยงกับ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพื้นฐานทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ดังนั้นในหัวข้อนี้ จึงให้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ

3.2.1 ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) หมายถึง เศรษฐกิจที่ส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าและบริการ โดยอาศัยความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) โดยใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม (Cultural Assets) ซึ่งหมายรวมถึง ประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ผสมผสานกับความรู้ ความคิดสร้างสรรค์และระดับเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าและบริการ รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยสินค้าและบริการเชิงสร้างสรรค์เหล่านี้มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ความเป็นเอกลักษณ์ ยากต่อการลอกเลียนแบบและมักขายได้ราคา (ฐิติเทพ สิทธิยศ, 2553 อ้างใน เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นิยามว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน

การใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่

จึงกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์เกิดจากความคิด ความรู้ที่สั่งสมกันมานาน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เกิดจากความคิดของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนั้น การพัฒนาที่สร้างสรรค์ก็เป็นการพัฒนาที่วางอยู่บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการ “ต่อยอด” “เพิ่มค่า” “หาจุดต่าง ๆ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554)

3.2.2 ขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552) อังนิน เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554) ได้กำหนดขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยไว้ 4 ประเภทคือ การสืบทอดทางวัฒนธรรม ศิลปะ สื่อ และงานสร้างสรรค์ แบ่งตามลักษณะของงานและแต่ละประเภท ประกอบด้วยกลุ่มย่อยดังนี้

- 1) การสืบทอดทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลุ่มย่อยคือ งานฝีมือและหัตถกรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การแพทย์แผนไทย และอาหารไทย
- 2) ศิลปะ ประกอบด้วยกลุ่มย่อยศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์
- 3) สื่อ ประกอบด้วยกลุ่มย่อยการพิมพ์และสื่อการพิมพ์การกระจายเสียง ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ และดนตรี
- 4) งานสร้างสรรค์ แบ่งตามลักษณะของงาน ประกอบด้วย กลุ่มย่อยงานออกแบบ แฟชั่น งานโฆษณา สถาปัตยกรรม และซอฟต์แวร์

จากกลุ่มของเศรษฐกิจสร้างสรรค์พบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกสอดแทรกอยู่ได้ในทุกประเภท แต่ส่วนใหญ่พบในประเภทการสืบทอดทางวัฒนธรรมและศิลปะ

3.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาต่อยอดด้วยความคิดสร้างสรรค์ เพื่อผลิตสินค้าและบริการที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน ดังนั้น เศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคผลงานบนฐานภูมิปัญญา และเมื่อพิจารณาในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ วิเคราะห์ได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจโดยการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในชุมชน ทำให้สร้างรายได้ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรายได้จากสินค้าและบริการ

ต่อเนื่องตามมา เช่น สินค้าที่ระลึก การให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม ที่พัก การคมนาคม และการนำเที่ยว เป็นต้น (ถึงเวลาแปลงวัฒนธรรมเป็นทุน, 2554)

3.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากหัวข้อที่แล้ว ได้กล่าวในขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทยว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกลุ่มธุรกิจที่อยู่ในลักษณะเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเภท การสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งดำเนินการโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมเป็นหลัก ดังนั้นแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงนำไปสู่การศึกษา แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังสาระต่อไปนี้

3.3.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่บุคคลมีจุดสนใจอยู่ที่การเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น ที่มีความแปลกแตกต่างไปจากวัฒนธรรมเดิมของตนเอง ทั้งในเรื่องของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คน ตลอดจนสถานที่แหล่งโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ความเชื่อ และแนวคิดที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาผ่านสิ่งต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกว่าเป็น มรดกทางวัฒนธรรม ที่มีมาตั้งแต่อดีต สืบทอดสู่ปัจจุบัน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษาและเป็นการสร้างประสบการณ์ตรงจากแหล่งวัฒนธรรมที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยวต่อไป (วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ, 2551 และรติกา อังกูร, 2551) นอกจากนี้ กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ และ ศรีนยา แสงล้อมสุวรรณ ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษตรงที่นักท่องเที่ยวเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคม และมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม ที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี และเทศกาลงานประเพณี และสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจและซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (วิระพล ทองมา วินิตรา ลิละพัฒนา และนวนจันทร์ ทองมา, 2554 อ้างจาก บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548).

3.3.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี 6 ด้าน คือ (เพียงกานต์ นามวงศ์, 2552 อ้างใน วีระพล ทองมา วินิตรา ทีละพัฒนา และนวนจันทร์ ทองมา, 2554)

- 1) ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 10 ประการ คือ
 - 1.1) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
 - 1.2) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
 - 1.3) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง
ผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง
 - 1.4) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
 - 1.5) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
 - 1.6) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ
 - 1.7) ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
 - 1.8) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
การทำอาหาร
 - 1.9) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ
 - 1.10) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น
- 2) กระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษา
สิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- 3) ธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว
โดยผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้รับผลตอบแทนใน
กำไรสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
ศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
- 4) การตลาดท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยว
คุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ
 อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
- 5) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมี
ส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนา
หรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและรับผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น
และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6) การสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

3.3.3 ประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และ รติกา อังกูร, 2553)

1) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาอดีต เป็นการท่องเที่ยวสถานที่ที่เป็นแหล่งรวมเรื่องราวในอดีต มีความเป็นมาและมีความสำคัญต่อประเทศและชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และศิลปะแขนงต่าง ๆ แก่ผู้สนใจได้ศึกษาหาความรู้ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ชำระหลุดโรคมไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมทั้งอาจถูกทำลายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์

2) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาปัจจุบัน เป็นการเที่ยวชมและศึกษาวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ศึกษางานฝีมือและการประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยสะท้อนวิถีชีวิตความเชื่อ ผ่านงานหัตถศิลป์ เช่น ลวดลายการทอผ้าพื้นเมือง การทำเครื่องปั้นดินเผา การแสดงต่าง ๆ เช่น การเดินกำรำเคียว เป็นต้น ตลอดจนการท่องเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมและงานประเพณีของท้องถิ่น

แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาลักษณะนี้มักจะมีการปรุงแต่งและพัฒนา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมมากขึ้น

3.3.4 ผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของอุตสาหกรรมและธุรกิจการท่องเที่ยว โดย จิตต์พานันท์ ดิกุล และคณะ (2550) ได้ให้ความหมายและรายละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบต่อการท่องเที่ยวดังนี้

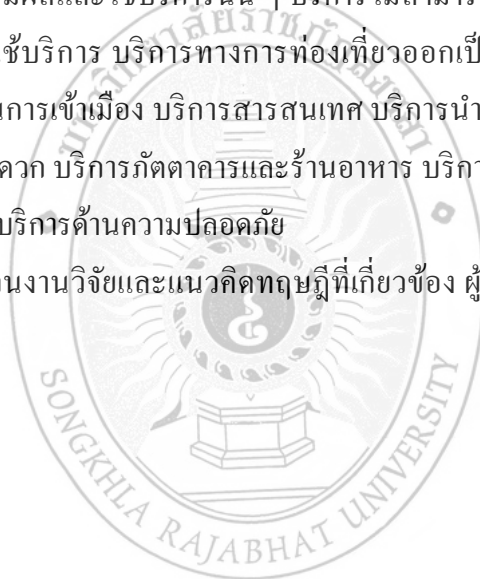
1) ผลกระทบต่อการท่องเที่ยว หมายถึง สินค้าหรือบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่สามารถสนองความพอใจของผู้บริโภคหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้สินค้าหรือบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวนั้น ๆ และผลกระทบทางการท่องเที่ยวประกอบด้วยสินค้าทางการท่องเที่ยว กิจกรรมทางการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยว ซึ่งมีรายละเอียดคือ

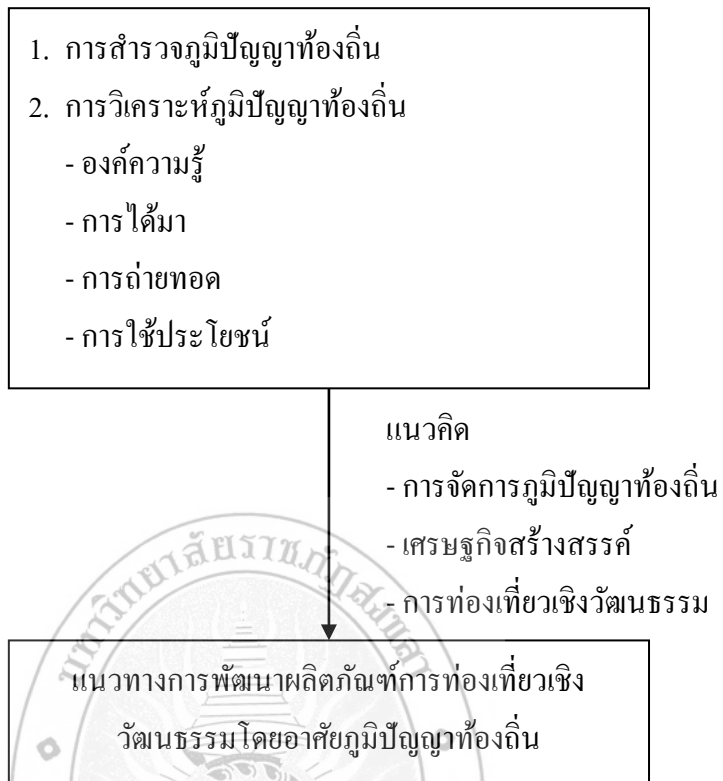
1.1) สินค้าทางการท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนา และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมที่แสดงวิถีชีวิตของชุมชน

1.2) กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ถือเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สำคัญประการหนึ่ง ประกอบด้วย กิจกรรมท่องเที่ยวด้านเทศกาลและงานประเพณี การจัดแสดงแสง-เสียง เป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมาก กิจกรรมกีฬาเพื่อการท่องเที่ยว กิจกรรมกีฬารวมถึงการแข่งขันและการประกวด มีทั้งระดับนานาชาติ ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น กิจกรรมพิเศษ เป็นกิจกรรมที่สามารถจัดวาระในวันสำคัญหรือโอกาสพิเศษหรือเทศกาล

1.3) บริการทางการท่องเที่ยว บริการทางการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว บริการเป็นสิ่งที่เสนอขายเพื่อสนองความจำเป็นหรือความต้องการของลูกค้าให้เกิดความพึงพอใจเช่นเดียวกับสินค้า แต่มีความแตกต่างจากสินค้า กล่าวคือ บริการ เป็นการกระทำที่เกิดขึ้น และส่งผลมอบแก่ผู้รับบริการหรือลูกค้าในเวลานั้นทันที โดยที่ผู้รับบริการต้องสัมผัสและใช้บริการนั้น ๆ บริการไม่สามารถเก็บสะสมไว้ได้และเสื่อมสลายเสียหายไปเมื่อไม่มีผู้ใช้บริการ บริการทางการท่องเที่ยวออกเป็น 8 กลุ่ม คือ บริการขนส่งและอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง บริการสารสนเทศ บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ บริการที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวก บริการภัตตาคารและร้านอาหาร บริการด้านบันเทิงเริงรมย์ บริการด้านสินค้าของที่ระลึก และบริการด้านความปลอดภัย

จากการทบทวนงานวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพ 1 คือ

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาบริบทและทุนของชุมชน ในตำบลคลองแห และค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว
- 2.2 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ การได้มา การถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.3 เพื่อหาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในตำบลคลองแห

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา

พื้นที่ที่จะใช้ศึกษา คือ ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผลการเก็บข้อมูลเบื้องต้นในการสำรวจข้อมูลเพื่อศึกษาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ในปี พ.ศ. 2553 และผลการวิจัย เรื่อง การประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจตลาดน้ำคลองแห กรณีศึกษา:ตลาดน้ำคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดย อริศรา ร่มเย็น และคณะ ปี พ.ศ. 2553 และผลการสัมมนาเรื่องแนวทางการพัฒนา การจัดทำแผนชุมชนที่ตำบลคลองแห ซึ่งจัดโดยคณะวิทยาการจัดการ ปี พ.ศ. 2545 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำคลองแห ได้รับความนิยมและสร้างรายได้มากให้แก่ประชาชนในชุมชนคลองแห แต่ผลประโยชน์ยังไม่กระจายไปทั่วถึงทุกชุมชน และยังไม่มิจิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย นอกจากธุรกิจอาหาร ซึ่งอาจมีผลทำให้ตลาดน้ำคลองแหยั่งยืนต่อไปในอนาคต ดังนั้นควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนคลองแห

2. รูปแบบของการวิจัย และขั้นตอนการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดังนี้

- 2.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2 หัวหน้าโครงการวิจัยลงพื้นที่ชุมชนร่วมกับผู้ร่วมวิจัยเพื่อประชุมแกนนำชุมชน และรับสมัครผู้ช่วยวิจัยในชุมชน

2.3 จัดอบรมความรู้ความเข้าใจและทักษะในการเสนอข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ให้แก่นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

2.4 คณะผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และแกนนำชุมชนร่วมกันวางแผนเก็บข้อมูลและเสนอข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

2.5 ทีมวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลแล้วเสนอต่อเวทีประชาคม แล้วหาแนวทางในการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว

2.6 ทีมวิจัยร่วมกันเขียนรายงานการวิจัยและเผยแพร่

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.1 แกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ และปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเลือกตัวอย่างแบบ purposive และ snow ball

3.2 ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว

4. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกต

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. บริบทและทุนของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

1.1 บริบทของชุมชน

1.1.1 ที่ตั้งและรายชื่อของชุมชนในตำบลคลองแห

ชุมชนในตำบลคลองแหอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลเมืองคลองแห ซึ่งมีสำนักงานตั้งที่ หมู่ที่ 7 ถนนคลองแห-คูเต่า ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยพื้นที่ตำบลคลองแหมีเนื้อที่ประมาณ 24.50 ตารางกิโลเมตรหรือ 15,3102 ไร่ มีชุมชนทั้งหมด 35 ชุมชน และแสดงในแผนที่ในภาพที่ 1 โดยมีรายชื่อดังนี้

- 1) ชุมชนท่าไทร
- 2) ชุมชนสะพานดำ
- 3) ชุมชนป่ายาง
- 4) ชุมชนสำราญสุข
- 5) ชุมชนสักจุก
- 6) ชุมชนคลองลาน
- 7) ชุมชนแก้วสว่าง
- 8) ชุมชนหนองบัว
- 9) ชุมชนมุสลิมบ้านหนองบัว
- 10) ชุมชนเมืองใหม่ 6 นรินทร์ธร
- 11) ชุมชนปรีดีเปรม-ศิริวรรณ
- 12) ชุมชนบ้านคลองแห
- 13) ชุมชนอัมพวัน
- 14) ชุมชนสุขโขทัย
- 15) ชุมชนหลังบึกซี
- 16) ชุมชนทุ่งทอง
- 17) ชุมชนเมืองใหม่
- 18) ชุมชนประชาสรรค์
- 19) ชุมชนวัดคลองแห
- 20) ชุมชนอนุสรณ์อาจารย์ทอง
- 21) ชุมชนเพลินจิต-เมืองใหม่
- 22) ชุมชนบางม่วง
- 23) ชุมชนคลองเปล
- 24) ชุมชนป่ากัน
- 25) ชุมชนหนองนายขี้
- 26) ชุมชนทุ่งปราบ
- 27) ชุมชนทรายทอง
- 28) ชุมชนท่าช้าง
- 29) ชุมชนทุ่งน้ำ
- 30) ชุมชนหนองทราย

- 31) ชุมชนบ้านเก่า
- 32) ชุมชนเกาะหมี่
- 33) ชุมชนมัสยิดเกาะหมี่
- 34) ชุมชนคลองควาย
- 35) ชุมชนบ้านเอื้ออาทร (คลองแห)

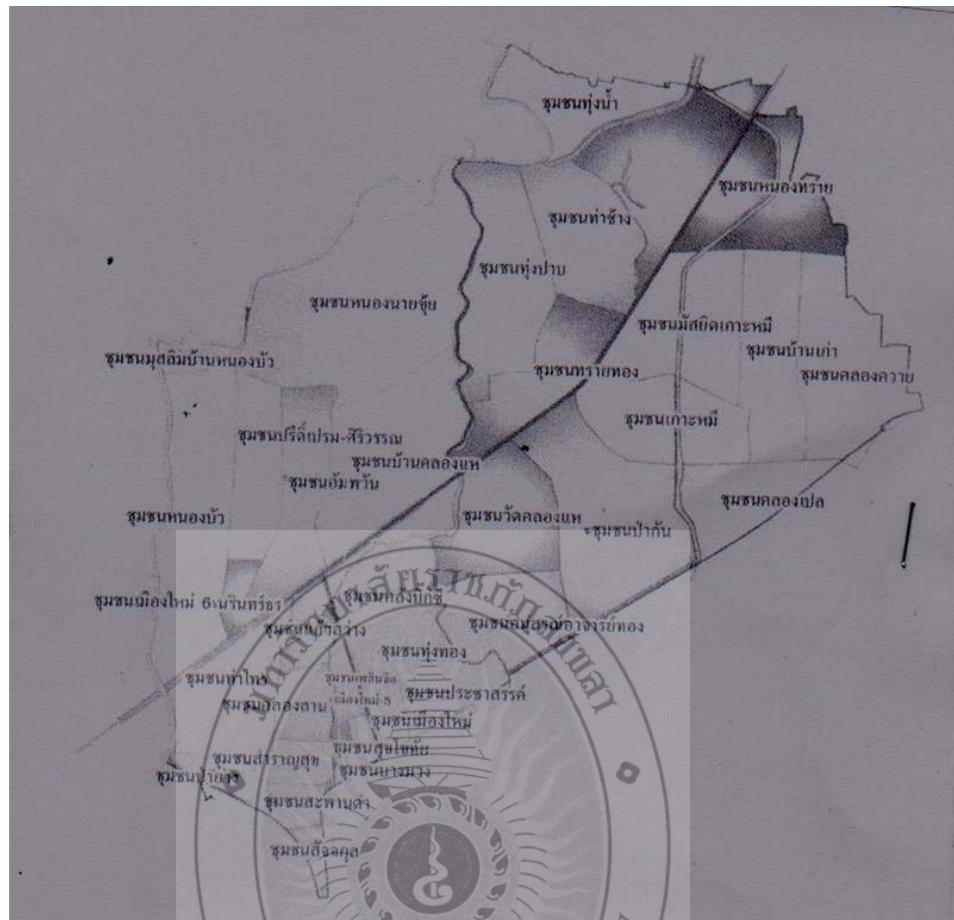
ภาพ 2 สภาพชุมชนคลองแห

ชุมชนทั้ง 35 ชุมชนอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้
ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้ติด ต่อกับเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ และเทศบาลเมืองคอหงส์ อำเภอ
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลน้ำน้อย เทศบาลเมืองคอหงส์
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตกติด ต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลคลองอู่ตะเภา องค์การบริหาร
ส่วนตำบลแม่ทอม เทศบาลตำบลบ้านหาร เขตอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

เนื้อที่ตำบลคลองแหมีเนื้อที่โดยประมาณ 24.50 ตารางกิโลเมตร หรือ
ประมาณ 15,312 ไร่

ภาพ 3 แผนที่ชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองคลองแห
ที่มา: กองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองคลองแห (2554: 8)

1.1.2 สถาบันและองค์กรต่างๆ ในชุมชนที่สำคัญ

1) สถาบันการศึกษา

1.1) สถานศึกษาในสังกัดของเทศบาลเมืองคลองแห คือ

1.1.1) ระดับประถมศึกษา 1 แห่ง ได้แก่

โรงเรียนเทศบาล 1 (อนุบาลอัจฉริยะ)

1.1.2) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 แห่ง ได้แก่

- (1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านท่าไทร
- (2) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทุ่งน้ำ
- (3) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์วัดคลองแห
- (4) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเกาะหมี่

(5) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหนองนายขุ้ย

1.2) สถานศึกษาในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ

1.2.1) ระดับประถมศึกษา 5 แห่ง ได้แก่

- (1) โรงเรียนบ้านทุ่งน้ำ
- (2) โรงเรียนบ้านหนองนายขุ้ย
- (3) โรงเรียนบ้านเกาะหมี่
- (4) โรงเรียนวัดคลองแห
- (5) โรงเรียนบ้านท่าไทร

1.2.2) โรงเรียนมัธยมขยายโอกาส 1 แห่ง ได้แก่

โรงเรียนบ้านเกาะหมี่

1.3) สถานศึกษา/ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเอกชน

1.3.1) โรงเรียนสวัสดีบวร (ชุมชนหลังบึกชี)

1.3.2) โรงเรียนส่งเสริมศาสนาวิฑฒานุนิธิ

1.3.3) โรงเรียนสอนศาสนา อิบติคาลัยยะฮ์ (ชุมชนสะพานดำ)

1.3.4) โรงเรียนบูรณมูฮัมมะดียะ (สอนศาสนา) (ชุมชน

สำราญสุข)

1.3.5) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านองครักษ์ (ชุมชนสำราญสุข)

1.3.6) โรงเรียนพัศฐ์ลุมพิน (ชุมชนบ้านคลองแห)

1.3.7) สถานรับเลี้ยงเด็กฤทธิศิริ (ชุมชนบ้านคลองแห)

1.3.8) สถานรับเลี้ยงเด็กบ้านคุณครูฉลวย (ชุมชนบ้านคลองแห)

1.3.9) สถานรับเลี้ยงเด็กสามพี่น้องเนิร์สเซอร์รี่ (ชุมชนบ้าน

คลองแห)

1.3.10) โรงเรียนพีรคูอินมัศยิดอันซอรุดดีน (ชุมชนบางม่วง)

1.3.11) โรงเรียนพีรคูอินอาลัมชะห์ (ชุมชนท่าช้าง)

1.3.12) โรงเรียนพีรคูอินอัลมาดีนาตุลมุเนาวาเราะต์ (ชุมชนทุ่งน้ำ)

1.3.13) โรงเรียนพีรคูอินมัศยิดคินียาตุลอิสลาม (หนองบ่อ)

(ชุมชนหนองทราย)

1.3.14) โรงเรียนพีรคูอินบ้านหนองทราย (ชุมชนหนองทราย)

1.3.15) โรงเรียนพีรคูอินมัศยิดบูรณกอมารียะฮ์ (ชุมชนมัศยิด

เกาะหมี่)

- 1.3.16) โรงเรียนสอนกีรอตีสำหรับเยาวชน
- 2) สถาบันและองค์กรทางศาสนา
- 2.1) วัด/สำนักสงฆ์ 5 แห่ง ได้แก่
- 2.1.1) วัดคลองแห
- 2.1.2) วัดอัมพวัน
- 2.1.3) สำนักสงฆ์โตนดแสงทอง
- 2.1.4) สำนักสงฆ์ทรายทอง
- 2.1.5) สำนักสงฆ์แก้วสว่างวาราม
- 2.2) มัสยิด/บาหลี 15 แห่ง ได้แก่
- 2.2.1) มัสยิดสลามัด (ชุมชนสะพานดำ)
- 2.2.2) มัสยิดตำราญสุข (ชุมชนตำราญสุข)
- 2.2.3) มัสยิดบ้านทุ่งน้ำ (ชุมชนทุ่งน้ำ)
- 2.2.4) มัสยิดอัลซอริสสุนนะฮ์ (ชุมชนบ้านเก่า)
- 2.2.5) มัสยิดนุร (ชุมชนมุสลิมบ้านหนองบัว)
- 2.2.6) มัสยิดคินียาตุลอิสลาม (หนองบ่อ) (ชุมชนหนองทราย)
- 2.2.7) มัสยิดรียาตุลซอริฮิม (ชุมชนหนองทราย)
- 2.2.8) มัสยิดกลางประจำจังหวัดสงขลา (ชุมชนหนองทราย)
- 2.2.9) มัสยิดฟัตฮุลมุบีน (ชุมชนบ้านคลองแห)
- 2.2.10) มัสยิดนุรุลกอมาเรียฮ์ (ชุมชนมัสยิดเกาะหมี่)
- 2.2.11) มัสยิดอันซอรุดดีน (ชุมชนบางม่วง)
- 2.2.12) มัสยิดอัลมัจฮะห์ (ชุมชนท่าช้าง)
- 2.2.13) บาหลีเซาะมุฮัมมาดี (ชุมชนสังข์กุล)
- 2.2.14) บาหลีคลองควาย (ชุมชนคลองควาย)
- 2.2.15) บาหลีโต๊ะครูหมัด (ชุมชนบ้านเก่า)
- 3) ส่วนราชการอื่นที่ตั้งในพื้นที่ ได้แก่
- 3.1) สำนักงานที่ดินจังหวัดสงขลา สาขาหาดใหญ่
- 3.2) สถานีอนามัยคลองแห
- 4) ธนาคารในพื้นที่ ได้แก่
- 4.1) ธนาคารกรุงเทพ 2 สาขา (สาขาเมืองใหม่ และสาขาลาดพวงศ์เจริญ)
- 4.2) ธนาคารกสิกรไทย สาขานนลพบุรีรามศวร์

- 4.3) ธนาคารกรุงไทย สาขาบึงกิ้ง
- 4.4) ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาบึงกิ้ง
- 4.5) ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขาบึงกิ้ง
- 4.6) ธนาคารออมสิน สาขาลพบุรีรามศวร์

5) กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน แบ่งเป็นกลุ่มทางเศรษฐกิจและกลุ่มทางสังคมในภาพรวมของกลุ่มชุมชนทั้งตำบลคลองแห

5.1) กลุ่มทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กลุ่มการเงินและกลุ่มอาชีพ ดังนี้

5.1.1) กลุ่มการเงิน คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มรทส. และกลุ่มสัจจะวันละบาท สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ร้านค้า

5.1.2) กลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเครื่องแกงบ้านเกาะหมี่ กลุ่มผ้าบาติกชุมชนเกาะหมี่ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านเกาะหมี่ กลุ่มหัตถกรรมจักสานกรงนกบ้านหนองทราย กลุ่มผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรชุมชนท่าไทร กลุ่มอาหารแปรรูปปลาเค็มชุมชนท่าไทร และกลุ่มผลิตภัณฑ์ดอกไม้จันทน์บ้านหนองบัว

5.2) กลุ่มทางสังคม มีหลายกลุ่มคือ กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มอนุรักษ์ปลายคลอง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มรักษาความปลอดภัย กลุ่มฝึกอบรมโนราห์วัดคลองแห กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มสายใยชุมชนตำบลคลองแห และมูลนิธิชุมชนสงขลา

6) แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง คือ

6.1) ตลาดน้ำคลองแห

6.2) หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนหนองทราย

7) ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชคลองแห วัดคลองแห

1.1.3 ประวัติความเป็นมาและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนในภาพรวม

3) ประวัติความเป็นมาและสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนในภาพรวม

อดีตคลองแหเป็นเส้นทางเดินเรือสมัยก่อนจากไทรบุรี ปัตตานีและกลันตัน ดำเนินมาแล้ว เศรษฐีจากสถานที่ดังกล่าวได้นำทรัพย์สินเดินทางมาทำบุญที่วัดพระธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ไปไม่ทันจึงฝังทรัพย์สินไว้ที่ชุมชนคลองแหบริเวณที่ปัจจุบันเรียกว่า “โคกนกคุ้ม” ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับตลาดน้ำ ซึ่งเป็นสถานที่ที่คนเชื่อว่าเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ใครบุกรุกจะต้องมีอันเป็นไปจากการศึกษาประวัติศาสตร์ปรากฏว่าชุมชนคลองแหมีอายุเกือบ 300 ปี และมีร่องรอยว่าเคยเป็นที่ตั้งของสวนผลไม้ของพระยาวิเชียรอดีตเจ้าเมืองสงขลา ในอดีตถึงปัจจุบันชุมชนนี้มีประชาชนนับถือทั้งศาสนาพุทธและอิสลาม ประชาชนทั้ง 2 ศาสนามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเช่น มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีที่ทำร่วมกันคือ การกวนข้าวยาคุหรือข้าวมธุปายาส

นอกจากนั้นคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพราะว่ามักจะเป็นเครือญาติกัน เนื่องจากมีการแต่งงานกัน ในหมู่บ้านเดียวกันหรือระหว่างหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือมุสลิม ที่น่าสนใจคือ วัดคลองแหเป็นศูนย์รวมของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แม้แต่ชาวไทยมุสลิมยังเข้าร่วมงานต่าง ๆ ในวัดกับชาวพุทธในอดีตคลองแหเป็นที่แวะพักของคนในชุมชนรอบข้างในการขนส่งสินค้าไปขาย และเดินทางต่อไปในเมือง เพราะว่ามีป้ายที่จอดรถไฟที่ไปหาดใหญ่ นอกเหนือจากการมีท่าน้ำสำหรับเรือมาจอดเพื่อเดินทางไปที่ยื่นต่อไป ส่วนความเป็นอยู่และการทำมาหากินในอดีต มีลักษณะพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งยังคงมีลักษณะเช่นนี้อยู่บางชุมชนในปัจจุบัน เช่น คนในชุมชนทำนาปลูกข้าวกินเองเหลือแล้วจึงขาย ทำสวนผลไม้ อาศัยผักสวนครัวที่ปลูกเอง และสัตว์น้ำเช่น กุ้งและปลาที่หาได้ในคลองแหซึ่งน้ำยังใสสะอาดนำมาบริโภค นอกจากนี้ยังดูแลรักษาสุขภาพด้วยตนเองโดยใช้ยาสมุนไพรที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในปัจจุบันชุมชนคลองแหมีสภาพเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น เนื่องจากความเจริญที่รุกคืบเข้ามา ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชาวคลองแหเปลี่ยนแปลงไปเช่น อาชีพทำนาเปลี่ยนไปทำสวนยางพารา และที่นาถูกขายไปเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย สร้างบ้านจัดสรรสำหรับประชากรที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนคลองแห ประกอบด้วยชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ ที่มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีการแบ่งกลุ่มย่อยมากขึ้น ไม่มีความใกล้ชิดสนิทสนมรู้จักกันทั้งชุมชนเหมือนในอดีต คนส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในเมืองหาดใหญ่และมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่าสมัยก่อนซึ่งมีเฉพาะอาชีพการเกษตร เช่น เป็นลูกจ้างโรงงาน รับราชการ ทำงานโรงแรม รับจ้าง โดยเฉพาะอาชีพที่มากที่สุดคือค้าขาย อย่างไรก็ตามชุมชนบางชุมชนยังมีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้า เช่น กรงนกเขาชาวเครื่องแกง ผ้าบาติก เป็นต้น โดยเฉพาะกรงนกเขาชาวเป็นสินค้าที่มีการสืบทอดวิธีการผลิตมาจากบรรพบุรุษและอยู่ในวิถีชีวิตของชาวมุสลิม เพราะทุกคนในครอบครัวแม้แต่เด็กสามารถทำกรงนกได้อย่างไรก็ตามวัดยังเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน โดยเฉพาะวัดคลองแหได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมเช่น การจัดงานย้อนตำนานวิถีชีวิตไทยจะมีการกวนข้าวมธุปายาส การแห่หมรับเดือนสิบ การชักพระ ประเพณีแข่งเรือยาว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนในด้านการเรียนรู้ สุขภาพ และการรักษาสุขภาพแวดล้อม ปัจจุบันในชุมชนคลองแหมีปัญหาหลัก คือ ปัญหาโจรกรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยพบว่ามีการโจรกรรมเพิ่มขึ้นมากในพื้นที่คลองแห ส่งผลต่อความเชื่อมั่นทางด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมายังตลาดน้ำคลองแห ปัจจุบันมีการแก้ปัญหาโดยจัดให้มีอาสาสมัครอยู่เวรยามเพื่อรักษาความปลอดภัยในชุมชนส่วนปัญหาสิ่งแวดล้อม พบว่าน้ำในคลองแหเน่าเสียมีสิ่งปฏิกูลลอยมาตามน้ำ ส่งผลกระทบต่อบรรยากาศการในการเที่ยวชมตลาดน้ำคลองแห และ

ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้เหมือนเดิม เนื่องจากมีการทิ้งขยะลงคลองเตยผ่านมายังคลองแหจากเขตคองหงส์และหาดใหญ่ และเทศบาลมีงบประมาณในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมน้อย ในปัจจุบันในชุมชนจึงได้ช่วยกันแก้ปัญหาโดยจัดกิจกรรม เช่น มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์คลองแห ช่วยกันเก็บผักตบชวา และทำความสะอาดลำคลองตลอดสาย มีการจัดกุศโลบายในการร่วมกันอนุรักษ์คลองแห เช่น การจัดแข่งขันเรือยาว จัดทำ EM ball (ลูกบอลจุลินทรีย์) มีการวัดตรวจสอบคุณภาพน้ำ มีการนำขยะมารีไซเคิล และนำขยะบางส่วนมาทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อนำมาใช้บำบัดน้ำเสีย และมีการทำฝายดักขยะมูลฝอยในคลองแห โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากบริษัทหาดทิพย์และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

1.2 ทุนของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่คลองแหมีทุนชุมชนซึ่งเป็นศักยภาพที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่นี้คือ

1.2.1 จากประวัติศาสตร์ชุมชนได้กล่าวถึง “โคกนกคุ้ม” ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนคลองแห ซึ่งเป็นสถานที่ใกล้เคียงตลาดน้ำคลองแห จึงทำให้เทศบาลได้วางแผนที่จะพัฒนาพื้นที่เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวตลาดน้ำ

ภาพ 4 พื้นที่บริเวณโคกนกคุ้ม

1.2.2 ที่น้ำสั้งเกิดในอดีตคลองแหเป็นที่แวะพักในการขนส่งสินค้าไปขายและเดินทางต่อไปในเมืองหาดใหญ่ เพราะว่ามีป้ายที่จอดรถไฟและทำน้ำสำหรับจอดเรือ และปัจจุบันยัง

สามารถเป็นจุดแวะของผู้ที่ใช้เส้นทางถนนลพบุรีราเมศวร์ซึ่งเป็นเส้นทางหลักหนึ่งของจังหวัดสงขลา ดังนั้นจึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การจัดตั้งตลาดน้ำคลองแหประสบความสำเร็จ

1.2.3 ในอดีตจนปัจจุบันคนดั้งเดิมในชุมชนคลองแหยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันไม่ว่าไทยพุทธ หรือมุสลิม และมีความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัว แต่ละบ้านลูกหลานจะดูแลผู้สูงอายุโดยไม่ละทิ้งให้อยู่คนเดียว ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงมีความสุข สุขภาพแข็งแรงและอายุยืน

1.2.4 นอกจากนั้นวิถีชีวิตคนในชุมชนปัจจุบัน โดยเฉพาะในหมู่ที่ 4 และ 5 ยังคงมีลักษณะในอดีตที่เป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น มีการปลูกผักสวนครัวและผลไม้ไว้กินเองเหลือแล้วจึงนำมาขายหน้าบ้าน

1.2.5 ปัจจุบันนี้ชาวคลองแหมีอาชีพที่หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย และที่นาศึกษาต่อไปคือ มีการร่วมกลุ่มทางเศรษฐกิจเพื่อผลิตสินค้า เช่น กลุ่มเครื่องแกง กลุ่มผ้าบาติก และกรรณกเขาชวา เป็นต้น โดยเฉพาะกรรณกเขาชวาเป็นสินค้าที่มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษ และอยู่ในวิถีชีวิตของครอบครัวมุสลิม เพราะว่าทุกคนในครอบครัวแม้แต่เด็กก็สามารถช่วยพ่อแม่ทำกรรณกได้

1.2.6 ที่น่าสนใจคือวัดคลองแหเป็นศูนย์รวมของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแม้แต่ชาวไทยมุสลิมยังเข้าร่วมงานบุญต่าง ๆ ในวัดนี้กับชาวพุทธ นอกจากนี้เจ้าอาวาสวัดคลองแหเป็นพระนักพัฒนาที่ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กับการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในคลองแห

ภาพ 5 วัดคลองแห

1.2.7 ที่สำคัญคือมีมัสยิดกลางตั้งอยู่ที่บ้านหนองทรายเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีการทางศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ ของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลา

ภาพ 6 มัสยิดกลางประจำจังหวัดสงขลา

1.2.8 มีตลาดน้ำคลองแหที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ และเป็นที่ยู้งักของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวมลายูและสิงคโปร์

1.2.9 มีหมู่บ้านหัตถกรรมจักรสานกรงนกที่ถูกเลือกให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ของจังหวัดสงขลา

ภาพ 7 หมู่บ้านหัตถกรรมกรงนก

1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

1.3.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลคลองแห

จากการสำรวจของผู้วิจัยและเอกสารของกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองคลองแห (2554) พบว่าตำบลคลองแหมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่มากมายใน 35 ชุมชน โดยแบ่งแยกตามประเภทของภูมิปัญญา ดังตาราง 1

ตาราง 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลคลองแห

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
1.ด้านแพทย์ แผนไทย/ สมุนไพร/ หมอฟันบ้าน	1.1 นวดแผนโบราณ	นางเฝ้า หละอาหลี	ม.1 ชุมชนสะพานดำ
		นายหิม หละดี	ม.1 ชุมชนสะพานดำ73/244
		นายบุญน้อย คงนุ้ย	ม.1 ชุมชนป่ายาง
		นายเจด บิลเส็น	50 ม.10ชุมชนหนองทราย
		นางมีะบิล โต๊ะเหละ	14/6ม.11ชุมชนคลองควาย
		นางหิ๊ยะ สามาย	ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง
		นางมา แก้วสว่าง	56/2 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน
		นางประไพ วงศ์ชานากูล	47/1 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน
		นายเจ็อน มิ่งรัตน	53/1 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขี้
		นางหุ่ม ปานะบุตร	61/1ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล
		นางสาวกี๊ยะ บิลหัด	53 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ
		นายมาหนับ บิลยะขวา	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า
		นายริน สมรักษ์	86/3 ม.2 ต.คลองแห ชุมชนปรีดีเปรม- ศิริวรรณ
		1.2 หมอฟันบ้าน	
1.2.1 หมอฟันบ้าน ทั่วไป		นางเจลา พันธุ์รัตน์	ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
		นายไ้ว สุวรรณชาติ	54/5 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขี้
		นายจริง สุวรรณชาติ	31/1 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขี้
		ฮัจยีอู บิลยะลา	85 ม.11 ชุมชนมัสยิดเกาะหมี่
		นายพลอย อินทร์ศรี	42 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห
		นายจัด นวลศรี	วัดคลองแห ชุมชนวัดคลองแห
		นายเพ็ญ มุณีเพชรรัตน์	56 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
		นายหลิ๊ะ บิลเหล็ม	28 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น			
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่		
1.2.2 รักษาคนถูก งูกัด	1.2.2 รักษาคนถูก งูกัด	นายหมีน บิลยะแม	138/2 ม.11ชุมชนเกาะหมี		
		นายเชื้อ ฤทธิวงศ์	67ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห		
		นางหึ่ง แสงสี	77ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล		
	1.2.3 รักษาเด็กเป็น ตาล	1.2.3 รักษาเด็กเป็น ตาล	นายกีสำหลี บิลยะแม	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า	
			นายเซ่ง เล็กสุทธิ	32 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห	
			นางย่าน สาระเจริญ	79 ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล	
	1.2.4 รักษาโรคริม	นายมิดโช บิลยะขวา	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า		
	1.2.5 หมอรักษา เกี่ยวกับกระดูก, เส้น	นายหมีน บิลยะแม	138/2 ม.11 ชุมชนเกาะหมี		
	1.3 ทำยาสมุนไพร	1.3 ทำยาสมุนไพร	น.ส. ชานา มะหมัด	124 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง	
			1.3.1 น้ำมันนวดแก้ ปวดเมื่อย	นายหนา ซอบงาม	131 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง
1.3.2 น้ำมันสูดดม/ แก้หวัด			นายสวัสดิ์ ราชแก้ว	143/45 ถ.รัฐบำรุง ม.4 ต.คลองแห ชุมชนเมืองใหม่	
1.3.3 ยาสมุนไพร			นางวิไล สาสุธรรม	19/6 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห	
2. ด้านศิลป- วัฒนธรรม/ ประเพณี ท้องถิ่น/ พิธีกรรม ทางศาสนา	2.1 ประเพณีในศาสนา อิสลาม	2.1.1 สอนอัลกุรอาน	ฮัจยีฟงศกร หลีอาร์ณู	ม.1 ชุมชนสะพานดำ	
			นายอำชะาะ	ม.1 ชุมชนสะพานดำ	
			ฮัจยีเจม หมดหมั่น	ม.1 ชุมชนสะพานดำ	
		2.1.2 สอนเด็กตาริกา	2.1.2 สอนเด็กตาริกา	นายหรรือหีม ซอบงาม	ม.1 ชุมชนสะพานดำ
				2.1.3 วัฒนธรรม อิสลาม	นายขอซาลี เบ็ญหมัด
		2.1.4 ละหมาดวันรายา	2.1.4 ละหมาดวันรายา	นายแอน บิลมาหลี	93/1ม.11ชุมชนเกาะหมี
				นายหมัดสิเกด บิลโัส๊ะ	103 ม.11ชุมชนเกาะหมี
นายหมีน บิลยะแม	138/2 ม.11ชุมชนเกาะหมี				
2.1.5 ทำบุญกุโบร์	2.1.5 ทำบุญกุโบร์	นายสุหรน บิลโัส๊ะແหละ	22/1 ม.10 ชุมชนหนองทราย		
		นายหมัด บิลหมัด	45 ม.10 ชุมชนหนองทราย		
2.1.6 ผู้นำละหมาด	2.1.6 ผู้นำละหมาด	นายยูโัสับ หมัดอะด้า	53 ม.10 ชุมชนหนองทราย		

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
2.1.7 พิธีกรรมทาง ศาสนา		นายยูโสบ หมัดอะด้า	ม.1 ชุมชนสะพานดำ
		นายจื้อป ปุติลา	ม.11 ต.คลองแห
		นายหมีด บิลยะแม	53 ม.10 ต.หนองทราย
		นายยูโสบ หมัดอะด้า	11 ม.10 ต.หนองทราย
		นายยะมัน บิลเหล็บ	ม.1 ชุมชนสะพานดำ
		นายก่อเดช เหมมันต์	55/1 ม.10 ชุมชนหนองทราย
		นายสุหรณ บิลโต๊ะแหละ	ม.1 ชุมชนสะพานดำ
		นายเจด เหมมันต์	71/59 ม.1 ต. คลองแห ชุมชนหนองบัว
		นายกรีส สุทธิการ	45 ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
		นายล่อง ทิพย์อุทัย	50 ม.2 ชุมชนมุสลิมหนองบัว
		นายหิม เบ็ญหมาด	51 ม.2 ชุมชนมุสลิมหนองบัว
		นายคลรือหมาน ละยูสะ	9 ม.8 ต.คลองแหชุมชนท่าช้าง
		นางมาหรม เบ็ญหมัด	32 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ
		นายหมีดสะแหละ บิลเหล็บ	37 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ
		นายมอซาหลี เบ็ญหมัด	32 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ
		นายแอน บิลมาหลี	93/1 ม.11ชุมชนเกาะหมี
		นายหมีดสิเกด บิลโัส๊ะ	103 ม.11ชุมชนเกาะหมี
		นายหมีน บิลยะแม	138/2 ม.11ชุมชนเกาะหมี
		นายฮารีซัน จันอิ	82/7ม.11ชุมชนคลองควาย
		นายหะหมัด บิลหมัด	14/2 ม.11ชุมชนคลองควาย
		นายหะยีหรีม บิลตะหลี	82/1ม.11ชุมชนคลองควาย
		ฮัลยี่ตะฟา หมัดหมัน	
		นายซอแหละห์ หวาจลุง	131/53 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง
		นายเหล็บ หมานระโต๊ะ	131/41 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง
		นายอ่ำ วงศ์ชานกุล	127/243 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง
		นายเกษม บิลมูหมัด	44 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน
		นายหมีด บิลหมัด	164 ม.11 ชุมชนมัสยิดเกาะหมี
		นายอัลคลรอซก บิลยะแม	81/1 ม.11 ชุมชนมัสยิดเกาะหมี
		นายคะหนาน บิลร่อหิม	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
ประเพณี พุทธ ท้องถิ่น เดือนสิบ ศาสนา	2.2 ประเพณีในศาสนา	นายล่อง ทิพย์อุทัย	ม.11 ต.คลองแห ชุมชนบ้านเก่า
	พุทธ	นายจรูญ ชาวสวน	45 ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
	2.2.1 ประเพณี	นายวิน ฤทธิ์เทวา	19/1 ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
	ท้องถิ่น	นายถวิล ไชยมิตร	ม.4 ต.คลองแห ชุมชนหลังบึงชี
		นายวิน ฤทธิ์เทวา	43 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองยายซุ้ย
		นางพุ่ม ทองเพชร	ม.4 ต.คลองแห ชุมชนหลังบึงชี
	2.2.2 จัดหมรับ	นางจรัสแสงเศตุ	93/1 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งทอง
	เดือนสิบ	นางกัม สวนแก้ว	ม.7 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งป่า
		นายเสริม อิวเส็ง	ม.7 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งป่า
	2.2.3 จัดขันหมาก	นายคล้อย ศิริบุญ	148/9 ม.4 ชุมชนเพลินจิต-เมืองใหม่5
	2.2.4 พิธีกรรมทาง	นายเจื่อน มิ่งรัตน	69 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายซุ้ย
	ศาสนา	นายจ้านงค์ แสงแก้ว (พุทธ)	53/1 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายซุ้ย
		นายเพี้ยน มณีเพชรรัตน์ (พุทธ)	67ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
		นายเจริญ บุญรัตน์	1/1 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
		นายเชื้อ ฤทธิ์วงศ์	41 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนอัมพวัน
	นายพูน อุไรรัตน์	78/4 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห	
	นายไสว ดวงมาลา	ม.5 ต.คลองแห ชุมชนทรายทอง	
	นายทอง คงสกุล	120/2 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งทอง	
2.3 การแสดงและเล่น ดนตรี	น.ส.วาสนา รักษ์แล้ง	73/232 ม.1 ชุมชนป่ายาง	
2.3.1 มโนราห์	ค.ญ.เบญจศิริ บุญรัตน์	58/2 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน	
	ค.ญ.อภิชญา ฤทธิ์เทวา	1/2 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห	
2.3.2 เล่นหนังตะลุง	น.ส.วรกมล แก้วมรกต	77/5ม.3 ต.คลองแห บ้านคลองแห	
2.3.3 การแสดงตี กลองยาว	นางสมมาศ ไชยภูมิ	ม.4 ต.คลองแห ชุมชนหลังบึงชี	
	นายภาณุพงศ์ สังขชาติ	64ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล	
2.3.4 ขิม ระนาดเอก	นายธงชัย วงศ์นากุล	44 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน	
2.3.5 ครุเพลง	คณะกลองยาวน้ำหวาน	40 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายซุ้ย	
2.3.6 เครื่องสาย	นายกิตติ เพชรหยก	67ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห	
	นางเจลิยว ดีเมฆ	107 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งทอง	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
	2.3.7 อังคะลุง	นายช่วย ดิชกุล นายแลบ สาสุธรรม นายพายัพ ชูทรัพย์	วัดคลองแห ชุมชนวัดคลองแห วัดคลองแห ชุมชนวัดคลองแห 86/2 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล
	2.4 การบริหารจัดการ ศิลปวัฒนธรรม	เจ้าอาวาสวัดคลองแห	วัดคลองแห
3.ด้านศิลป- หัตถกรรมและ งานฝีมือ	3.1 หัตถกรรมจักสาน กรงนก	นายเฟ่น เหมมันต์ นายกาศ เส้นธนู นางกิม ไท ชั้นเลิศปัญญา กลุ่มหัตถกรรมจักสานกรง นกชุมชนหนองทราย	ม.1 ชุมชนสะพานดำ ม.1 ชุมชนสะพานดำ 145/51 ถ.รัฐบำรุง ม.4 ต.คลองแหชุมชน เมืองใหม่ ชุมชนหนองทราย
	3.2 งานช่างไม้	นายเปลื้อง พันธุ์รัตน์ นายสุวรรณ จันทร์ทิพย์ นายเรือง ศิวทอง นายใจ จันทมณี นายไยบ ฤทธิโต นายสะอาด นาดมา นายพายัพ ชูทรัพย์ นายรัตน์ เพชรปาน นายหละ บิลยะแม นายไสยะ การันสันติ นายอวบ หนูแก้ว นายหมัด บิลหมัด	ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว 127/236 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง 43 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขุย ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขุย 77 ม.11 ชุมชนมัสยิดเกาะหมี่ 96/8 ม.11 ชุมชนมัสยิดเกาะหมี่ 86/2 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล ม.7 ต.คลองแหชุมชนทุ่งป่าบ ม.11 ต.คลองแหชุมชนหนองทราย 138 ม.11ชุมชนเกาะหมี่ 14/12ม.11ชุมชนคลองควาย 45ม.10 ชุมชนหนองทราย
	3.3 ช่างแกะสลัก	นายพายัพ ชูทรัพย์ นายสถาพร ทิศนวงศ์ นายหละ บิลยะแม นายหะหมัด บิลหมัด	86/2 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล 86/41 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล ม.11 ต.คลองแห ชุมชนหนองทราย 14/2ม.11ชุมชนคลองควาย
	3.4 จักสานทั่วไป	นายวิศาล ขวัญช่วย นางคง อรณพ นางพิน คงสกุล	55/1 ม.1 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว 62 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน 65 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
		นางอะโต๊ะ นาคมา	96/8 ม.11 ชุมชนมัสยิดเกาะหมี่
		นางเค๊า บุญโสภา	87 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งทอง
		นางนอง สาวีโรจน์	35 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห
		นางเขียน สังขชาติ	64 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล
	3.5 จักสานอุปกรณ์จับปลา	นายมุกตาด เบ็ญทะเลหลี	45/2 ม.2 ต.คลองแห ชุมชนมุสลิมบ้านหนองบัว
		นายหมีด	45ม.10ชุมชนหนองทราย
	3.6 ช่างปั้นเสา	นายเจด บิลเส็น	50 ม.10ชุมชนหนองทราย
		นายฉะพล นพรัตน์	84/1 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
	3.7 เย็บผ้า	นางสง่า	13 ม.3 ต.คลองแหชุมชนบ้านคลองแห
	3.8 ศิลปะวาดภาพ	นายสถาพร ทัศนวงศ์	86/41 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล
	3.9 ร้อยลูกปัด	นางฮาบียะ บิลเหล็ม	37 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ
		นายสมสุข คงชูช่วย	34/1 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
		นายภาณุพงศ์ สังขชาติ	64/1 ม.5 ชุมชนคลองเปล
4. ด้านผู้มี ความรู้ด้าน การเกษตร เช่น การเพาะปลูก ขยายพันธุ์ การ ปรับใช้ เทคโนโลยี	4.1 เพาะพันธุ์ต้นไม้	นายวิเชียร พันธุ์รัตน์	ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
		นายเลียง ดวงสุวรรณ	114/1 ม.4 ต.คลองแหชุมชนหลังบึงชี
		นายภูโกดบิลทะเล (ยางพารา)	136 ม.11ชุมชนเกาะหมี่
		ร.ต.ต.เอิบ ชาติวัฒนา	ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
		นายถ้อง บุญศรี	87 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
		นายเพียร อินทรนุ	19 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห
		นายคล้าย ลักกิตโร	3/1 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห
		นายเทียน นิลตีบ	44 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห
		นายธาดา สังขชาติ	64 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล
		นายรอนเจด ปลัดดี	38/1 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ
		นางน๊ะ บิลเหล็บ	11 ม.10 ชุมชนหนองทราย
		เหี้ยบ บิลก่อเต็ม	31 ม.10ชุมชนหนองทราย
		นายสันติ การ์ันสันติ	139ม.11ชุมชนเกาะหมี่
		นางสาวสุดา วิไลลักษณ์	87/1ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล
		นายเนิ่น ไชยบุญดิษฐ์	87/1ม.5 ต.คลองแห ชุมชนคลองเปล

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
4.2 ทำปุ๋ย/น้ำหมัก ชีวภาพ		นายสวัสดิ์ ศิริเพ็ญ	61 ม.2 ต.คลองแห ชุมชนหนองบัว
		นายคิม แสงเกตุ	112 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนหลังบึงชี
		นายอุดม เพ็ชรธนู	114/2 ม.4 ต.คลองแหชุมชนหลังบึงชี
44.3 ปลุกผักสวนครัว		จ.ส.อ.สมนึก อุไรรัตน์	58 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน
		นายคล่อง บุญรัตน์	80/1 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
		นายจง คงมี	ม.5 ต.คลองแหชุมชนทรายทอง
		นางอารี แซ่ซ้อ (ผักบั้ง)	30/1ม.11ชุมชนคลองควาย
4.4 สวนผลไม้		นายชั้น ละอองเทพ	60 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนบ้านคลองแห
4.5 ทำไร่		นายคล่อง กัลยเทพ	149/50 ถ.รัฐบำรุงชุมชนเมืองใหม่
4.6 เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ/ ประมง		นายอดีต บิลหละ	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า
		นายเตบ บิลตะหลี	82/2ม.11ชุมชนคลองควาย
		นายหมัดหนี	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า
5. ด้านผู้มี ความรู้ด้าน การถนอม อาหาร/การจัด ทำอาหาร	5.1 ทำปลาแห้ง/ปลาเค็ม	นางฟาติมะ โด๊ะ โมะ๊ะ	71/142 ม.1 ต.คลองแห ชุมชนสำราญสุข
		นางมิด๊ะ สุขแสง	71/806 ม.1 ต.คลองแห ชุมชนสำราญสุข
		นางพรณี สัจจากุล	71/807 ม.1 ต.คลองแห ชุมชนสำราญสุข
		นางฟาติหม๊ะ	ม.1 ต.คลองแห ชุมชนสำราญสุข
		นางเจ๊ะเสาะ	ม.1 ต.คลองแห ชุมชนสำราญสุข
		5.2 การจัดทำอาหาร	นางซาลิม๊ะ หมัดอาดัม
	น.ส.กัลยา หมัดอาดัม	53/3 ม.2 ชุมชนมุสลิมหนองบัว	
	นายอาบิดิน หมัดหมัน	131/51 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง	
	นางปรีดา หมัดหมัน	131/74 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง	
	นายอามีหน๊ะ ชุนพิจิตร	131/12 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนบางม่วง	
	นางสงวน ภูมิเพชรรัตน์	40 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขี้	
	นางเนื้อง อร่ามเรือง	44/1 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขี้	
	นางเจริญ โถมรัตน์	45 ม.6 ต.คลองแห ชุมชนหนองนายขี้	
	นางสุชาดา สังข์ทอง	44/6ม.4	
	น.ส.นฤมล สาสุธรรม	42 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห	
	นางต่อฮาเร๊ะ มุหะหมัด	23 ม.9 ต.คลองแหชุมชนทุ่งน้ำ	
	นายร่อหะบิล โต๊ะแผละ	45/3 ม.10 ชุมชนหนองทราย	
	นางปราณีบิลละโอ๊ะ	56 ม.10ชุมชนหนองทราย	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น	
		ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
		นางกอดีหะยีบิลหะ	136ม.11ชุมชนเกาะหมี่
		นายราชนบิลหมั่น	102/4 ม.11ชุมชนเกาะหมี่
		นางเจิม บิลหยา	20/16 ม.3 ต.คลองแห ชุมชนคลองแห
		นางจำรัส แสงเกตุ	ม.7 ต.คลองแห ชุมชนทุ่งป่า
		นายเสม บิลยะขวา	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า
		นายอาหลี บิลหยา	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า
		นางบุปผา ยักพันธ์	35/3 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนป่ากัน
		นางกลีบ บุญรัมย์	61 ม.3 ต.คลองแหชุมชนบ้านคลองแห
	5.3 ทำขนมลูกชุบ	นางคล่อง เต่าทอง	81/1ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล
	5.4 ทำขนมพื้นบ้าน	นางจรัสก้า บิลหยา	ม.11 ต.คลองแหชุมชนบ้านเก่า
		รักตรีพงษ์	ม.4 ต.คลองแหชุมชนหลังบึงชี
		น.ส.ริน สังขชาติ	64 ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล
	5.5 เก็บถนอมอาหาร	นายร่อหะบิล โต๊ะแผละ	45/3 ม.10 ชุมชนหนองทราย
		นางอิม	44/2 ม.4 ชุมชนวัดคลองแห
		นายสมใจ ทองช่วย	ม.5 ต.คลองแหชุมชนทรายทอง
	5.6 การทำขนม	นางพนิดา ฤทธิรงค์	ม.5 ต.คลองแหชุมชนทรายทอง
		น.ส.ริน สังขชาติ	64 ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล
		นางเขียน สังขชาติ	84 ม.5 ต.คลองแหชุมชนคลองเปล
	5.7 การทำอาหารปักษ์ใต้	นางอนงค์พันสะแผละหมัด	46/1 ม.10ชุมชนหนองทราย
		นางสุกานดา บิลยะขวา	14/2ม.11ชุมชนคลองควาย
6.ด้านอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	ผู้มีความรู้ ความสามารถ	นายอำพล อุไรรัตน์	62/2 ม.5 ต.คลองแห ชุมชนบ้านเก่า
		นายอุดม เพ็ชรธนู	114/2 ม.4 ต.คลองแห ชุมชนหลังบึงชี
		เจ้าอาวาสวัดคลองแห	วัดคลองแห

1.3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

ผลการศึกษาหัวข้อ 1.3.1 พบว่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลคลองแหที่สำคัญซึ่งมีศักยภาพที่จะนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ดังนี้

1) การประกอบอาหารพื้นบ้าน

ในชุมชนมีผู้ที่มีภูมิปัญญาในการทำอาหาร และขนมพื้นบ้านภาคใต้ต่าง ๆ หลายคน และได้ใช้ประกอบอาชีพเสริมในตลาดน้ำคลองแห เช่น การทำข้าวยาสมุนไพรของคุณสมพิศ รุณปักษ์ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากมารดาแล้วได้มีการปรับปรุงรสชาติให้มีกลิ่นหอมของผักสมุนไพรพื้นบ้านที่ปลูกเองในบริเวณบ้าน และปรับเปลี่ยนส่วนผสมจากกุ้งแห้งป่นเป็นปลาป่น โดยได้แบบอย่างมาจากแม่ค้าชาวไทยอิสลามจนเป็นที่นิยมของลูกค้าและสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวเฉลี่ยเดือนละสามหมื่นบาท ซึ่งแสดงการพัฒนาภูมิปัญญาดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำขนมจีนแบบโบราณที่ใช้เวลานานเนื่องจากทำด้วยมือ โดยใช้ไม้หินสำหรับม่แป้งเป็นอุปกรณ์หลัก การฟื้นฟูดังกล่าวสาธิตโดยผู้สูงอายุและได้จัดขึ้นเป็นประจำในวันงานย้อนตำนานคลองแหที่จัดโดยวัดคลองแห

ภาพ 8 ข้าวยา อาหารพื้นบ้านภาคใต้

2) การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในปี 2543 สายน้ำคลองแหเต็มไปด้วยขยะและน้ำเสียได้มี พระครูปลัดสมพร ฐานธมฺโม เจ้าอาวาสวัดคลองแห และสิบโทอุดม เพ็ชรธนู เป็นแกนนำของกลุ่มอนุรักษ์

คลองแหได้ร่วมมือกันฟื้นฟูแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมคลองแหอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการคือ การทำน้ำหมักชีวภาพและจุลินทรีย์แบบก้อนทิ้งลงในคลองเพื่อ แก้ปัญหาดังกล่าว ร่วมกับการคัดแยกขยะ จัดอบรมการน้ำหมักชีวภาพ และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่น สนุชีวภาพไล่แมลง ปุยแห้ง เพื่อให้ชาวบ้านใช้ในครัวเรือน จนกระทั่ง สิบโทอุดม เพ็ชรธนู ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ มูลนิธิโคคาโคล่าประเทศไทย และมูลนิธิชุมชนได้ให้งบประมาณในการจัดทำฝายดักขยะในคลองแห 1,300,000 บาท ในปี 2552 ในระยะแรกสิบโทอุดม เพ็ชรธนู และสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ได้ช่วยกัน ออกแบบและสร้างฝายแต่ไม่ประสบความสำเร็จจนกระทั่งได้รับความช่วยเหลือจาก อาจารย์สิทธิศักดิ์ ตันมงคล จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มาร่วมดำเนินการจนได้ฝายที่สามารถดักขยะได้จนถึง ปัจจุบันดังนั้นฝายดังกล่าวจึงมีลักษณะเฉพาะที่เกิดจากภูมิปัญญาของกลุ่มคนดังกล่าว แม้กระทั่ง ตลาดน้ำคลองแหก็เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการโดยจงใจให้ประชาชนเห็นคุณค่าของคลองแห เพิ่มขึ้นแล้วช่วยกันดูแลอนุรักษ์ไม่ให้น้ำเน่าเสีย

ภาพ 9 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคลองแห

3) การจัดการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยบูรณาการกับการพัฒนา ชุมชน

ชีวิตของคนในชุมชนคลองแหในปัจจุบันได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนห่างเหินกันเมื่อ เปรียบเทียบกับในอดีต ซึ่งจะเห็นได้จากความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาว่ามีแต่ผู้สูงอายุเป็น

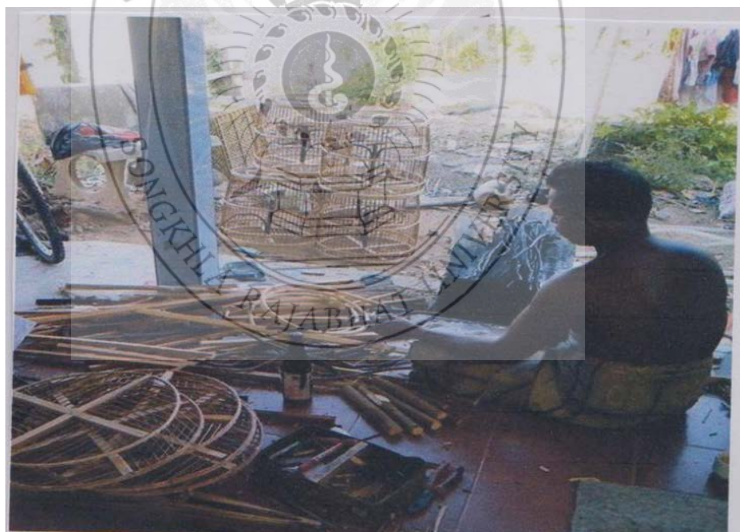
ส่วนใหญ่ในขณะที่คนรุ่นใหม่มีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ดังนั้นเจ้าอาวาสวัดคลองแห คณะกรรมการวัดคลองแห กลุ่มรักษ่วัดคลองแห จึงได้ใช้ภูมิปัญญาในด้านการจัดการเพื่อมีการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ที่สูญหายไปและกำลังจะสูญหาย โดยการบูรณาการร่วมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคลองแหและการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการจัดโครงการวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชนคลองแห ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ การอนุรักษ์คลองแหและพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรม โดยจัดกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ทุกเดือนในรอบปีที่วัดคลองแห และบางประเพณี ได้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สูญหายไป เช่น การแทงหยวก ในประเพณีรับหลาเทียมดาแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อเทวดาที่ได้มาคุ้มครอง ภูมิปัญญาการจัดหมับ หรือการจัดตำรับอาหาร ของใช้เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษในประเพณีทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น นอกจากนี้เจ้าอาวาสวัดคลองแห ได้เป็นแกนนำในการจัดงานย้อนตำนานคลองแห ซึ่งมีการเล่าประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านการแสดงละครเวที มีการแสดงวิถีชีวิตในอดีต เช่น การแต่งกาย การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ในวัดยังได้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ เช่น การอบรมการทำผลิตภัณฑ์การรักษาสิ่งแวดล้อม การรำนโนรา การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และได้สนับสนุนการจัดตั้งตลาดน้ำคลองแห ซึ่งแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาชุมชนที่บูรณาการกับการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จนเจ้าอาวาสได้รับรางวัลมากมาย โดยเฉพาะรางวัลเสมาธรรมจักรสาขาส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับภาคใต้ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

ภาพ 10 พิธีการกวนข้าวยาคุ

4) งานหัตถกรรมกรงนก

การทำกรงนกเป็นภูมิปัญญาของชุมชนบ้านหนองทรายในตำบลคลองแห ที่เริ่มทำครั้งแรกเมื่อ 80 ปีที่แล้ว โดยคนไทยพุทธมาจากตำบลน้ำน้อย วัตถุประสงค์การเริ่มแรกเพื่อใช้เลี้ยงนกในครัวเรือน และได้มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกรงนกจากเดิมใช้มือล้วนซึ่งต้องใช้เวลาอย่างมากโดยเฉพาะการเจาะรูขดหวายสำหรับใส่ซี่ไม้ไผ่เพื่อประกอบเป็นตัวกรง ต่อมาเปลี่ยนเป็นสว่านมือหมุนเพื่อเจาะรู จนในปัจจุบันนี้ใช้เครื่องมือไฟฟ้าโดยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายหยัด บิลก่อเต็ม ซึ่งเป็นประธานกลุ่มหัตถกรรมจักสานกรงนก ปัจจุบันประชาชนหมู่บ้านนี้ได้ทำกรงนกเป็นอาชีพหลัก โดยรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีระหว่างกัน เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและการจำหน่ายโดยเฉพาะมีอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง ด้วยเหตุนี้หมู่บ้านหนองทรายจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงานของเยาวชนจากสถาบันต่างๆ ที่เข้ามาเรียนการทำกรงนกของสมาชิกในครัวเรือนที่มีการสอนถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลาน โดยการปฏิบัติช่วยพ่อแม่ทำกรงนกทุกวันตอนเย็นหลังเลิกเรียน และน่าทึ่งที่เยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านนี้มีความสนใจอย่างจริงจังในการสืบทอดการทำกรงนก

ภาพ 11 ภูมิปัญญาการทำกรงนกชุมชนหนองทราย

5) การรักษาสุขภาพอนามัยโดยวิธีการของหมอพื้นบ้าน

จากการสำรวจในพื้นที่ตำบลคลองแห ยังคงมีการรักษาสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอพื้นบ้าน โดยเฉพาะในชุมชนที่ค่อนข้างมีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งและมีวิถีชีวิตพึ่งตนเองตามแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ ชุมชนไทยมุสลิมคือ บ้านเกาะหมี่ ที่ยังคงมีหมอ

พื้นที่รักษาโรคโดยใช้สมุนไพร และคาถาจากคัมภีร์อัลกุรอาน เช่น หมอรักษากระดูก หมอนวด หมอหู และหมอปรุงยาสมุนไพร จากการสัมภาษณ์ หมอหมื่น บิลยะแม ได้ข้อมูลว่า การรักษาคอนไซ์ ที่ถูกงัดจะใช้การบิดเป่าให้หายโดยอธิฐานขอพรจากพระเจ้า และใช้สมุนไพร เช่น เสดดพังพอน ฟ้ายะหลายโจน และว่าน ที่ตำละเอียดผสมกับน้ำข้าวพอกที่แผล และต้มน้ำสมุนไพรให้คนไข้ดื่ม ส่วนการรักษาคอนไซ์ที่กระดูกหักใช้วิธีการเข้าฝือกที่ทำจากไม้ไผ่และทาน้ำมันเมื่อจัดกระดูกเข้าที่ แล้วพร้อมกับการขอพรจากพระเจ้านอกจากนี้ยังมีหมอ หะยือ ที่เป็นหมอปรุงยาสมุนไพรและรักษาโรคโดยใช้การสวดคาถาจากคัมภีร์อัลกุรอาน ส่วนหมอนวดพื้นบ้านในตำบลคลองแหมีหลาย คนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และการรักษาและดูแลสุขภาพโดยใช้สมุนไพรยังเป็นที่ยอมรับในบางพื้นที่ ของชาวไทยพุทธ เช่น เจ้าอาวาสวัดคลองแหได้จัดสถานที่ในวัดเพื่อปรุงยาสมุนไพรที่ได้สูตรจาก อาจารย์ ทอง กง ฒ สโร อดีตเจ้าอาวาสวัดคลองแหรูปที่ 7 ซึ่งได้เขียนตำรายาสมุนไพรไว้ให้คน รุนหลังได้ใช้หนึ่งภูมิปัญญาหมอฟื้นบ้านมักได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษโดยการเป็นผู้ช่วย ในการรักษา ส่วนการถ่ายทอดให้คนรุนหลังในปัจจุบันนี้มีน้อยเพราะคนรุนใหม่ไม่สนใจ

ภาพ 12 หมอนวดพื้นบ้าน

จากภูมิปัญญาต่าง ๆ ดังกล่าวในตำบลคลองแห ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเจาะลึกภูมิปัญญา หัตถกรรมจักสาน ซึ่งประกอบไปด้วย ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานทรงนกขุมชนหนองทราย หัตถกรรมจักสานไซ และหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกจี๋หมา ดังมีรายละเอียดในหัวข้อ ต่อไป

2. องค์กรความรู้ การได้มา การถ่ายทอด และการใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาของหัวข้อที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเจาะลึกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพเพื่อคนในชุมชนนำมาต่อยอดได้ในการหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลคลองแห คือภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสาน ซึ่งเป็นความรู้และทักษะในงานฝีมือซึ่งนำวัตถุดิบในธรรมชาติมาแปรรูปไปใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งสะท้อนให้เห็นชีวิตและความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของสังคมแต่ละสังคมได้ (วิบูลย์ สีสุวรรณ, 2539) โดยเฉพาะงานหัตถกรรมจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ทั้งในครัวเรือนและการประกอบอาชีพในงานวิจัยนี้ เลือกศึกษารายละเอียด 3 ภูมิปัญญา คือ ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานกรงนก ชุมชนหนองทราย หัตถกรรมจักสานไซ และหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกขึ้นมา โดยมีรายละเอียดในประเด็น องค์กรความรู้ การได้มา การถ่ายทอด และการใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

2.1 ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานกรงนก ชุมชนหนองทราย

ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานกรงนก ในชุมชนหนองทราย เป็นภูมิปัญญาของ “กลุ่มหัตถกรรมกรงนกชุมชนหนองทราย” กลุ่มนี้อยู่ในชุมชนหนองทราย ซึ่งเป็นชุมชนเล็ก ๆ ในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยครัวเรือนกว่า 200 ครัวเรือนยังชีพโดยการผลิตกรงนกเป็นอาชีพหลัก มีตำนานการสร้างสรรคั้งงานด้านหัตถกรรมมากกว่า 80 ปี โดยคาดหวังว่าจะได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันไปอีกหลายชั่วอายุคน เป็นงานฝีมือที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ และความสวยงาม แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยมุสลิมในภาคใต้ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสาน และพัฒนาต่อไป

ภาพ 13 ภูมิประเทศชุมชนหนองทราย

2.1.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาในด้านการผลิตหัตถกรรมจักรสานกรงนก

1) ลักษณะขององค์ความรู้

ความรู้นี้เป็นความรู้ภายในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทและสภาพสังคมในชุมชนนี้ เนื่องจากคนในชุมชนนี้เป็นชาวไทยมุสลิม ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเลี้ยงนกเขาไว้ดูเล่น และฟังเสียงร้อง เช่นเดียวกับคนในภาคใต้อื่นๆ จึงทำให้มีการทำกรงนก และ ถ้าผู้ใดมีฝีมือก็ได้รับการว่าจ้างให้ทำกรงนก จึงทำให้เกิดอาชีพทำกรงนกจำหน่าย โดยความรู้ที่คนในชุมชนได้นี้ไม่ได้มาจากการเรียนรู้ในระบบอย่างเป็นทางการจากสถาบันการศึกษาใด ๆ แต่ได้รับการเรียนรู้ในครอบครัวด้วยวิธีการได้คลุกคลีแล้วซึมซับจากการมองเห็นและการช่วยบุคคลในครอบครัวทำกรงนก

2) ความรู้ วิธีการและเทคนิคการผลิต

จากการสัมภาษณ์ นายหยัด บิลก่อเต็ม ได้วิธีการผลิตกรงนกของกลุ่มหัตถกรรมกรงนกหนองทรายมีประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการผลิตกรงนก และขั้นตอนการผลิตกรงนก ดังนี้คือ

2.1) ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการผลิตกรงนกมี วัตถุประสงค์และอุปกรณ์ ดังนี้

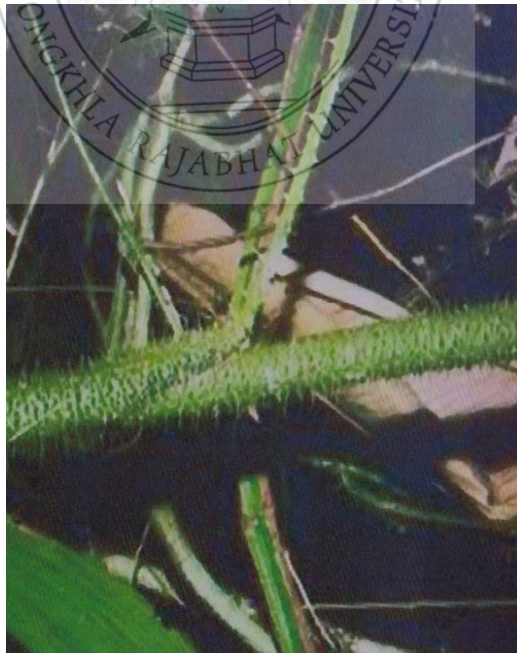
2.1.1) วัตถุประสงค์ มีดังนี้

(1) ไม้ที่นิยมใช้ในการผลิตกรงนกบิลหลายของชาวบ้าน ตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา คือ ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่หนาม ไม้ไผ่ตง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งาน ชาวบ้านจะหาเองบ้างในป่า แต่ส่วนใหญ่จะสั่งซื้อจากพ่อค้าซึ่งมีอาชีพขายไม้ไผ่ โดยเฉพาะ ชาวบ้านจะนิยมไม้ไผ่สีสุกเพื่อนำมาทำเป็นกรงนกโดยไม้ไผ่สีสุก จะเป็นไม้ไผ่ที่มีหนามอยู่เหนือตา กอแน่นที่โคน ปัจจุบันหาได้น้อย ใช้สำหรับซี่กรงนกราคาแพง ไม้ไผ่จะต้องแก่จัดหรือไม่อ่อนจนเกินไปนอกจากนี้ได้ใช้ ไม้ไผ่ป่า มีทั่วไปในป่าที่อุดมสมบูรณ์ เนื้อไม้จะหยาบ ซึ่งจะนำมาทำซี่กรงนก ทำกรงโหลขายในราคาถูก ไม้ไผ่ป่าจะต้องแก่จัดหรือไม่อ่อนจนเกินไป ส่วนไม้ไผ่ตง เป็นไม้ไผ่ซึ่งมีลำต้นใหญ่ รอบข้อระหว่างต้น จะมีรากฝอย ลำต้นจะสีเขียวเข้ม ดังภาพ 15 จะเหมาะสำหรับกรงแกะดอก เพราะว่าไม้ตงเนื้อจะหนา ไม้ไผ่ที่มีคุณภาพเหมาะแก่การทำกรงนกเขา ชาวจะต้องไม่อ่อนหรือแก่จัด หาซื้อได้จากอำเภอข้างเคียงหรือสั่งซื้อจากพ่อค้าในจังหวัดสตูล จังหวัดยะลา ไม้ไผ่ที่ดีจะส่งผลให้การผลิตกรงนกได้ง่าย รวดเร็ว

ภาพ 14 ลักษณะของต้นไผ่สีสุก

(2) หวายที่ใช้ในการผลิตกรงนกบิลหลายของชาวบ้าน ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มี 3 ชนิด คือ หวายขรัง หวายขี้เหร์ หวายเป็ด ส่วนหยาที่กลุ่มนำมาใช้มากที่สุดและสามารถทำได้ดีที่สุดคือ หวายขี้เหร์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งานของกรงแต่ละประเภท

ภาพ 15 ลักษณะของต้นหวายขี้เหร์

(3) ไม้ที่ใช้ในการผลิตกรงนกของชาวบ้าน ตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา คือไม้ของต้นกระท้อนหรือไม้ท่อน (ภาษาถิ่น) ดังภาพ 17

ภาพ 16 ลักษณะของต้นกระท้อน

(4) วัสดุเหล็กที่ใช้ในการผลิตกรงนกของชาวบ้านหนองทราย มีลักษณะขดเป็นวงกลม หาซื้อง่ายจากร้านขายวัสดุก่อสร้าง

(5) กาวลาเท็ก กาวที่ใช้ในการผลิตกรงนกของชุมชนหนองทราย อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา เพื่อใช้ในการยึดติดวัสดุ กาวลาเท็กต้องมีลักษณะขาวเหนียวแห้งเร็ว สามารถยึดกับไม้ได้ดี กาวลาเท็กสามารถซื้อได้จากร้านจำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ หรือร้านขายของชำบริเวณใกล้เคียง

(6) ตะปูที่ใช้ผลิตกรงนกของชาวบ้านบ้านหนองทราย ตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา คือตะปูเข็ม และตะปู 1 นิ้ว ซึ่งหาได้จากร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้าง ใช้ในการสลักฝังลงไปบนเนื้อหวายกันซี่โครงนกเคลื่อน โดยตะปูเข็มมีลักษณะเป็นตะปูขนาดเล็กคล้ายเข็ม หาซื้อได้ในร้านขายวัสดุก่อสร้างใช้ในการทำสลักลงไปบนเนื้อหวายกันซี่โครงเคลื่อน ส่งผลทำให้ผลิตภัณฑ์คงทน

(7) แล็กเกอร์ทาไม้ ที่ใช้ในการผลิตกรงนกชุมชนหนองทราย ตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา มี 2 ชนิด คือน้ำมันทาไม้ตราหัวสิงห์ สีดำมะเกลือ และสีตราไม้ตรา Lobster (วานิชเงา) ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้ในการพ่นกรงนกที่สำเร็จรูปพร้อมส่งแล้ว เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำกรง

2.1.2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตกรง

อุปกรณ์สำคัญที่ใช้ในการผลิตกรงนกของชาวบ้านชุมชนหนองทราย อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา คือ กรรไกร คีม ค้อน สว่าน มีด เครื่องเจาะไฟฟ้า และ เลื่อยเหล็ก ดังนี้คือ

(1) เลื่อยเหล็ก มีลักษณะเป็นซี่ฟันปลาขนาดเล็ก ใช้สำหรับเลื่อยตัดเหล็ก หรือทองเหลืองในการทำตะขอแขวนกรง

(2) มีดที่ชาวบ้านนิยมใช้ฝนการผลิตกรงนก คือ มีดพร้า มีลักษณะเหมือนอีโต้ ด้ามไม้ เหมือนมีดปอกมะพร้าว ใช้ผ่าแบ่งไม้ไฟให้เป็นซี่เล็ก ๆ ตามขนาดที่ต้องการ มีดพร้าจะต้องมีความเบา แหวม คม จึงจะสะดวกแก่การทำกรงนกทุกรูปแบบ

(3) คีมที่ใช้ คือ คีมปากกลม มีปากเรียวยาวแหลมกลม มีร่องถี่เล็กโดยรอบ ใช้สำหรับจับลวดในการผูกคิ่งให้แน่นซึ่งจะถนัดกว่าใช้มือ คีมที่ดีจะต้องกลมไม่เป็นสนิมขนาดเหมาะกับมือ

(4) ค้อนที่ใช้ในการผลิตกรงนกของชาวบ้านนั้นนิยมใช้ค้อนหัวกลม และค้อนเล็ก ค้อนหัวกลมมีลักษณะเป็นหัวกลมมน มี 2 ด้าน ด้านหนึ่งกลมมน อีกด้านหนึ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใช้สำหรับตีทองเหลืองหรือโลหะให้โค้ง มน ค้อนหัวกลม จะต้องทำมาจากเหล็กกล้าชนิดดี ไม่มีรอยบุ๋ม หนักส่วนค้อนเล็ก มีลักษณะเหมือนค้อนทั่วไปขนาดเล็ก ใช้สำหรับตีตะปูเข็มขนาดเล็กในการทำสลักกรง ค้อนจะต้องผิวเรียบ มีน้ำหนัก

(5) กรรไกร ชาวบ้านนิยมใช้กรรไกรตัดผ้าเพื่อตัดวัสดุคืบที่มีขนาดเล็ก และเพื่อความสะดวกในการหยิบจับสิ่งต่าง ๆ

(6) สว่าน สว่านที่ใช้ในการผลิตกรงนกของชาวบ้านมีด้วยกัน 2 ชนิด คือ สว่านมือ และสว่านไฟฟ้า แบบแท่นเจาะ ใช้ในขั้นตอนการทำกรงเจาะหวายหัวกรง

2.2) ขั้นตอนการผลิตกรงนก

2.2.1) นำหวายที่เป็นเส้นยาว ๆ มาขูดยึดติดกับเสาไม้กลม/เสาปูน ดังภาพ 18 เพื่อง่ายต่อการจัดทำเป็นขอบชิ้นส่วนของกรงนก ซึ่งต้องนำเชือกฟางมาผูกเอาไว้ป้องกัน การแยกออกจากกันไว้เป็นเวลาอย่างน้อย 2 วัน หลังจากเวลาผ่านไปสามารถนำมาใช้งานได้

ภาพ 17 ขั้นตอนการตัดหวาย

2.2.2) นำหวายที่ขูดเรียบรื้อแล้วมาทำการแกะเชือกออก นำมา
กะรูตามขนาด/รูปแบบที่ต้องการ เช่น ต้องการทำกรงนกเขางขนาดกลาง ก็ต้องกะรูประมาณ 48 รู
หลังจากรูสุดท้ายตัดวงเว้นระยะห่างออกไปประมาณ 1 คืบ

2.2.3) นำหวายที่กะขนาดรูเสร็จแล้วมาทำการปาดออก ตรงส่วน
ที่เว้นระยะห่างเอาไว้ 1 คืบ ให้บางตรงส่วนปาดแล้วนำอีกด้านหนึ่งมาปาดโดยวัดขนาดเท่ากันกับ
ด้านที่ปาดแล้ว จนสามารถประกบกันสนิท ดังภาพ 19

ภาพ 18 ลักษณะการคว้านไม้ไผ่

2.2.4) นำตะปูประมาณ 2-3 ตัว มาตอกลงบนหวายเพื่อเป็นการเชื่อมต่อกัน โดยไม่ควรตอกตะปูให้ปิดทับรูที่ทำไว้

2.2.5) นำเหล็กมัดเส้นเล็กมาผูกมัดเอาไว้ 3 ส่วนคือ หัว/ท้าย และตรงกลาง โดยใช้คีมดึงบิดไปมา

2.2.6) เมื่อครบตามจำนวนที่ต้องการแล้วให้นำไปตัด โดยให้ระดับของขอบหวายทุกด้านเท่ากันเพื่อกรงนกจะออกมาสวยงาม

2.2.7) นำหวายอีกส่วนหนึ่งมาวัดขนาดทำส่วนหัว ส่วนท้าย รูปแบบเดียวกันกับการทำชิ้นส่วนตัวกรงนก

2.2.8) นำขดหวายทั้งหมดไปเจาะรูโดยใช้เครื่องเจาะรูไฟฟ้า

ภาพ 19 การเจาะรูสวายเพื่อใส่ซี่กรง

2.2.9) นำมิดพร้าวมาปาด ส่วนที่เป็นร่องรอย ชูยจากการเจาะออก เพื่อให้เรียบเนียนไม่ระคายเมื่อสัมผัสตัวนก

2.2.10) นำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาเลื่อย วัดความยาวตามขนาดที่ต้องการ

2.2.11) นำไม้ไผ่ที่เลื่อยแล้วมาผ่าออกเป็นซี่ ๆ ขนาดตามต้องการ

2.2.12) ทำการเหลาซี่ให้มีรูปแบบตามชนิดของกรงที่ต้องการทำ เช่น กลม แบน ใหญ่ เล็ก แล้วตัดให้โค้งพอควร

2.2.13) นำซี่กรงที่เหลาเสร็จแล้วไปทำการรมซี่จากควันไฟ พลิกไปมาจนมีสีเหลืองทอง ทั้งไว้ประมาณ 30 นาที และเมื่อรมซี่เสร็จแล้วควรพักวางไว้ประมาณ 15 นาที เพื่อป้องกันการติดมือ

2.2.14) นำซี่ที่รมแล้วมาสอดใส่ในหวาย ตามรูที่เจาะเอาไว้จนครบจำนวนทั้งส่วนตัว หัว ท้าย และใช้ตะปูตอกเพื่อกำหนดระยะห่าง เว้นว่างตามระดับส่วนหัว กลาง ท้าย ของกรงนก

ภาพ 20 การใส่ซี่กรงนก

2.2.15) การกำหนดด้วยเชือกเส้นเล็ก เว้นระยะห่างตามสมควร

2.2.16) นำส่วนหัวกรงมาใส่ตะขอ

2.2.17) ทำที่สำหรับให้นกเกาะโดยเชื่อมติดกับส่วนท้ายกรงนก

ดั่งภาพ 22

2.2.18) ทำประตูให้อยู่ตรงกลางของกรงนก

2.2.19) นำกรงนกที่ทำเสร็จแล้วไปทาแล็กเกอร์ให้ทั่วทุกส่วน

2.2.20) นำทุกส่วนมาประกอบติดกัน โดยใช้ตะปูตอกเพื่อเชื่อมต่อ

ภาพ 21 การทำที่สำหรับให้นกเกาะ

2.3) ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานกรงนก มีดังนี้

2.3.1) ความรู้สาขาวิชาการเกษตรในแขนงพืชศาสตร์ที่นำไปใช้ในการเลือกวัตถุดิบคือไม้ไผ่และหวาย ที่มีลักษณะเหมาะสม นำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์กรงนกให้มีความคงทนและสวยงาม ยกตัวอย่าง เช่น ต้องเลือกไม้ไผ่และหวายที่แก่จัด หรือไม่อ่อนเกินไปสำหรับการทำซี่กรงนกและโครงสร้างของกรงตามลำดับ

2.3.2) ความรู้และทักษะการใช้เครื่องมือช่าง เช่น สว่าน เลื่อย เครื่องขัดไฟฟ้า จักรเย็บผ้า ฯลฯ

2.3.3) ความรู้และทักษะในการจักสานผลิตภัณฑ์จากหวายและไม้ไผ่

2.3.4) ความรู้และทักษะในการแกะสลักซึ่งใช้ในการแกะซี่กรงนกและทำตะขอแขวนกรงนก

2.3.5) ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ในการออกแบบผลิตภัณฑ์กรงนก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม คือ กรงกระป๋อง กรงอมสิน กรงขวด กรงนกเขา กรงต่อนกเขา กรงหัวหอมหรือหัวจุก กรงนกเขาลำพู กรงอยุธยา กรงโอ่ง กรงนกเขานคร กรงต่อนกและนกบินหลาดังภาพที่ 22

กรงนกทรงกระป๋อง

กรงนกออมสิน กรงนกเขา กรงหัวหอมหรือหัวจุก

กรงนกลำภู

กรงนกเขานคร

กรงนกบิลลลา

กรงขวด

ภาพ 22 กรงนกรูปแบบต่างๆ ของชุมชนหนองทราย

2.3.6) ความรู้ในด้านการวางแผนการผลิต ประธานกลุ่มเป็นผู้มีความรู้ในการวางแผนการผลิต และประสานงานกับสมาชิกผู้ผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตทันตามคำสั่งของพ่อค้าคนกลาง

3) การได้มาหรือการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญและควรเน้นมากกว่าเนื้อหาภูมิปัญญา เนื่องจากตัวเนื้อหานั้นต่อไปข้างหน้ามีความล้าสมัย แต่กระบวนการภูมิปัญญานั้นยังนำมาใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาให้เกิดการต่อยอดภูมิปัญญาได้ กระบวนการเกิดภูมิปัญญาประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญคือ บังคับพื้นฐาน และคน โดยบังคับพื้นฐานประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น ส่วนคนนั้นเป็นผู้นำบังคับพื้นฐานดังกล่าวมาเชื่อมต่อกับภูมิปัญญาดั้งเดิม ประสบการณ์ และญาณทัศนะหรือความฉลาดหลักแหลมของสติปัญญาของตนเอง เพื่อก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นใหม่ขึ้นมา (สุทธิวงษ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547)

ดังนั้นที่มาหรือการเกิดภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานทรงนกของชุมชนหนองทรายนั้นจึงอธิบายได้ดังนี้

ภูมิปัญญาเดิมการทำทรงนกนั้นเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 80 ปีที่แล้ว โดยผู้บุกเบิกการทำทรงนกเป็นคนแรกคือ คนน้ำน้อยชื่อหอม เป็นคนไทยพุทธ แต่ตอนหลังได้เปลี่ยนเป็นไทยมุสลิม แรกเริ่มเขาทำทรงเพื่อใช้เลี้ยงนกในครัวเรือน เพราะชาวไทยภาคใต้นิยมเลี้ยงนกโดยเฉพาะนกเขาชวา เพื่อดูเล่น ฟังเสียงร้อง และนำไปประกวดแข่งขัน ดังนั้นทุกครัวเรือนที่เลี้ยงนกจึงต้องทำทรงนกไว้เพื่อใช้ขังนกแล้วทำให้ได้รับความบันเทิงหลังจากการทำงาน อาชีพหลักในชุมชนนี้คือทำไร่ หาลา และทำนา เนื่องจากสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ดั้งเดิมเป็นป่า มีพันธุ์ไม้หลายชนิด รวมทั้งต้นไผ่ หวาย และไม้ยืนต้นต่าง ๆ จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้วัตถุดิบที่มีตามธรรมชาติเหล่านี้ทำทรงนก ดังนั้นคนในชุมชนจึงได้เรียนรู้การทำทรงนกจากนายหอมซึ่งเป็นผู้บุกเบิก ต่อมาคนในชุมชนหนองทรายได้มีการพัฒนาภูมิปัญญาทรงนก ซึ่งแสดงถึงการได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ออกแบบวิธีการทำและรูปแบบใหม่ ๆ ของทรงนกโดยมีการพัฒนาเป็น 3 ยุค คือ

ยุคที่ 1 ปี พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่เทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า จึงใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเจาะรูทรงนกโดยการนำก้านร่วมเผาไฟเสียบแล้วผัดเพื่อเจาะรู จะต้องทำแบบนี้ไปเรื่อย จึงใช้เวลานานมากในการทำ เนื่องจากไม่มีเครื่องทุ่นแรง

ยุคที่ 2 ปี พ.ศ. 2520 ยุคนี้เริ่มมีเครื่องทุ่นแรงบ้างแล้ว คือมีการใช้ส่วนมือหมุนเพื่อเจาะรู

ยุคที่ 3 เป็นยุคปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้านของชุมชนหนองทราย ได้นำเครื่องเจาะรูมาใช้กันอย่างแพร่หลายในหมู่บ้าน

ปัจจุบันนี้มีการทำกรงนกกันมากเพราะมีลูกค้ามารับกรงนกถึงที่บ้าน โดยลูกค้าจะโทรมาสั่งว่าต้องการขนาดและรูปแบบใด เมื่อครบกำหนดก็จะมารับสินค้า บางครั้งก็จะสั่งสินค้าเพิ่มในวันที่มารับสินค้าว่า งดต่อไป ต้องการสินค้าแบบไหน และเมื่อพ่อค้าคนกลางเริ่มให้ทำ และสั่งสินค้าให้ลองไปขายดู พอเริ่มขายได้ ตลาดยอมรับ ก็เลยทำเป็นอาชีพ ปัจจุบันคนในชุมชนหนองทราย เกือบ 90%ทำกรงนกเป็นอาชีพหลัก

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานกรงนก จึงเกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาเดิมของนายหอม แล้วคนในชุมชนได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ทำกรงนกจากนายหอม ในสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตที่เอื้ออำนวยในการเลี้ยงนก และมีวัตถุดิบที่ใช้ทำกรงนก จึงทำให้เกิดการสร้างสรรควิธีการผลิต และรูปแบบกรงนกใหม่เพิ่มขึ้น ซึ่งแสดงถึงการเชื่อมโยงปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ โดยคนในชุมชนทำให้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานกรงนกชุมชนหนองทรายได้มีการพัฒนาดังกล่าว จนปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มผู้ผลิตกรงนก ตั้งเป็นกลุ่มหัตถกรรมจักสานกรงนก ชุมชนหนองทราย ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 39/13 หมู่ 10 ชุมชนหนองทราย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมีประธานกลุ่มชื่อ นายหยัด บิลก่อเต็ม มีคณะกรรมการทั้งหมด 11 คน มีสมาชิก 74 คน

2.1.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมักเป็นเพียงการบอกเล่าเรื่องราวจากประสบการณ์และจากความทรงจำ ตลอดจนการเรียนการสอน โดยการปฏิบัติจริง ส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกเป็นเอกสาร (วิสุทธิ ไบไม้, 2555)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานกรงนกที่ชุมชนหนองทราย ได้เริ่มจากนายหอม ได้ถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่สนใจจะฝึกทำกรงนกที่บ้านของนายหอม เมื่อผู้ที่ได้รับการฝึกทำเป็นแล้วจึงกลับไปทำที่บ้านตนเองและได้มีการถ่ายทอดในครัวเรือน โดยผู้ใหญ่ในครอบครัวให้บุตรหลานช่วยทำกรงนกเพื่อจำหน่าย จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีความเต็มใจในการทำกรงนก ดังนั้นในปัจจุบัน ครัวเรือนในชุมชนหนองทรายประมาณร้อยละ 90 ได้ทำกรงนกขายเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้นได้ถ่ายทอดการทำกรงนกให้แก่เยาวชนนอกชุมชน เช่น นักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งน้ำ โรงเรียนคูเต่าวิทยา โดยใช้บ้านของประธานกลุ่มหัตถกรรมจักสานกรงนกชุมชนหนองทราย และบ้านของสมาชิกกลุ่มเป็นที่เรียนรู้และฝึกทำ

2.1.4 การใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานกรงนกของชุมชนหนองทรายให้ประโยชน์แก่คนในชุมชน ในด้านสังคมและเศรษฐกิจ คือ

1) ด้านสังคม การทำกรงนกด้วยกันในครอบครัวทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปได้ดี เพราะได้มีความใกล้ชิดกัน ได้ช่วยเหลือกัน ส่งผลให้ครอบครัวอบอุ่นมีความสุข นอกจากนี้การทำกรงนกเขาเป็นอาชีพเกือบทั้งชุมชนจนเกิดการรวมกลุ่มกัน จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ของคนในชุมชน เพราะต้องมีการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำกรงนก และได้มีการช่วยเหลือในการทำงานและด้านเศรษฐกิจ และในปัจจุบันนี้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานกรงนก ยังช่วยทำให้ชุมชนนี้ได้รับการเลือกให้เป็นหมู่บ้าน โอท็อป เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนหนองทราย ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน สุดท้ายการทำกรงนกมีคุณค่าในด้านการสร้างนิสัยที่ดีให้แก่คนในชุมชน เช่น มีความสามัคคีกันในกลุ่ม

2) ด้านเศรษฐกิจ การผลิตกรงนกไว้ใช้เองเป็นการลดรายจ่าย และถ้าผลิตเพื่อจำหน่ายจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นในครอบครัวทั้งรายได้เสริมหรือรายได้หลัก นอกจากนี้ยังทำให้เกิดอาชีพที่ผลิตสินค้าเกี่ยวข้องกับการทำกรงนก

2.2 ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานไผ่ดักปลา ชุมชนมุสลิมบ้านหนองบัว

2.2.1 องค์ความรู้

1) ลักษณะขององค์ความรู้ ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานไผ่ดักปลาเป็นความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่นของผู้มีความรู้ภูมิปัญญาชื่อ นายมุกตาด เบ็ญพะหลี ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนนี้ที่อาณาเขตพื้นที่ติดต่อกลองอยู่ต่ะเถา ทั้ง 2 ด้าน ซึ่งเมื่อก่อนในคลองนี้มีปลาเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีการทำไผ่ดักปลา ดังนั้น องค์ความรู้นี้จึงได้มาจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ไม่ได้มาจากการศึกษาในระบอบ

2) วิธีการทำ/ผลิต ไผ่ดักปลา วัตถุดิบที่ใช้ทำไผ่ดักปลา ได้แก่ การทำไผ่เนื้ออ่อนใช้ไม้ไผ่ 8 ซี่ (มีอยู่ภายในชุมชน เลือกไม้ไผ่ที่ถ้าแก่มาอย่างดี) ไม้ไผ่ที่นำมาทำมีการเอาไปแช่น้ำก่อน เพื่อเอาน้ำหวานในไม้ไผ่ออกให้หมดเพื่อถนอมอดได้ สภาพของไม้จะใช้งานได้นานคงเดิมเนื้ออ่อน (ซื้อตามร้านในตลาด) เชือกฟาง (ซื้อตามร้านขายของชำ) เชือกไนลอน (ใช้ผูกปากไซ) ขุนผูกเชือกไว้ (ซื้อตามร้านขายของชำ) ลวดเหล็ก (ซื้อในเมืองตามร้านขายลวด) มีด เป็นต้น ขั้นตอนของการทำไผ่ไม่ยากอยู่ที่การเก็บความละเอียดและเทคนิคในการทำไซของแต่ละคนที่ทำไม่เหมือนกัน ถ้าในชุมชนอื่นจะทำไผ่ดักปลาแบบที่ดักปลาได้เป็นจำนวนมากให้มีทันส่งลูกค้า จึงทำให้ไซไม่มีความคงทนในการใช้งาน เริ่มจากเอางาปากไซ (โครงลวดเหล็ก) อันแรกผูกติดกับ

ไม้ไผ่ อันต่อไปใช้โครงลวดเหล็ก 4 อันผูกกับไม้ไผ่บริเวณตรงกลางตัวไซ ไม้ไผ่ที่ทำรอบไซ ประมาณ 8 ไม้ยึดพร้อมกันก็จะเสร็จเป็นรูปร่าง โครงไม้ไผ่ หลังจากนั้นเอาเนื้ออวนมาหุ้มกับโครงไซ โดยใช้ การชุนร้อยเชือกไปมาระหว่างเนื้ออวนกับโครงลวดเหล็ก เพื่อยึดกันให้แน่น แข็งแรง สุดท้าย จึงตัดเนื้ออวนจากปากไซประมาณ 3 นิ้ว เพื่อจะทำที่รัดปากไซไม่ให้ปลาหลุดออกจากไซนั่นเอง ถ้าทำแยกชิ้นเตรียมไว้พร้อมหลาย ๆ อันทีเดียว เวลานั้นมาประกอบจะได้เสร็จเร็ว ได้ไซหลายลูก ไม่เสียเวลา การทำไซดักปลาจะมี 3 แบบมีทั้งไซดักปลาสด (ใช้เหยื่อดักโดยหอยเชอร์รี่และดักในน้ำจืด) ไซดักปลาช่อน (ใช้ดักในน้ำจืด) และไซตู้(ใช้ดักในน้ำเค็ม) แต่นายมุกตาการทำไซเพียง 2 แบบ คือ ไซไม้ไผ่กับไซเนื้ออวน การทำไซดักปลาแบบไม้ไผ่จะใช้เวลาพอสมควร ถ้าทำไม่รีบประมาณวันละ 2 ลูก แต่ถ้าไซเนื้ออวนจะทำได้มากกว่า 10 ลูก จะทำได้เร็วเพราะไม่ต้องใช้ไม้ไผ่จำนวนมาก

ภาพ 23 ผลิตภัณฑ์จักสานไซดักปลา

3) ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ ในองค์ความรู้

- 3.1) ความรู้เรื่องพืช คือ ไม้ไผ่ ซึ่งต้องเลือก ไม้ไผ่ที่แก่มา ใช้เป็น วัสดุคียบ
- 3.2) ความรู้เรื่องธรรมชาติของสัตว์น้ำ เช่น ปลาหรือกุ้ง ว่าชอบเหยื่อ ชนิดใด ซึ่งจะ นำไปสู่การออกแบบไซให้เหมาะสม
- 3.3) ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบ
- 3.4) ความรู้ในด้านภูมิศาสตร์ เช่น สภาพของแหล่งน้ำ และ ฤดูกาล ซึ่งมี ผลในการออกแบบไซ

2.2.2 การได้มาหรือการเกิดภูมิปัญญา

นายมุกตาด เบ็ญหะหลี ได้เรียนรู้การทำไผ่ซึ่งมีต้นกำเนิดที่ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกะเสถียร จังหวัดสงขลา จากบิดาเนื่องจากมีความจำเป็นต้องใช้หาปลาในคลองอู่ตะเภา ซึ่งมีปลาอยู่จำนวนมาก อาชีพหลักของนายมุกตาดคือทำเกษตรกรรมมีการปลูกผัก ทำไร่ทำสวน และเปิดร้านขายน้ำซากาแพที่บ้าน เขาทำไผ่ดักปลาเป็นอาชีพเสริมในการหารายได้เพิ่มเติม หลังจากนั้นเขาได้ทำไผ่มาเรื่อยๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดักสัตว์น้ำเพื่อการยังชีพภายในครอบครัว แต่ก่อนไผ่ดักปลาราคาถูกละ 30 บาท ซึ่งถูกมากในสมัยนั้น ต่อมาขึ้นราคาเป็น 60 บาท และในปัจจุบันไผ่ดักปลาราคาถูกละ 100 บาท จึงจูงใจให้เขาทำขายเพราะว่าได้กำไรประมาณ 50 บาทต่อลูก เมื่อก่อนนายมุกตาดทำไผ่ดักปลากับไม้ไผ่ เพราะว่าง่ายในชุมชนมีไม้ไผ่มาก ต่อมาไม้ไผ่จำนวนลดลงจึงพัฒนาเป็นการทำไผ่เนื้ออ่อน ถ้าทำไผ่กับไม้ไผ่ปักไผ่จะกว้างประมาณ 60-70 เซนติเมตร ยาว 1 เมตร 20 เซนติเมตร และเอาไม้ไผ่มาทำเป็นซี่ยาว 1 เมตร 20 เซนติเมตร ใช้ประมาณ 80-100 ซี่ แต่ละซี่จะห่างกันครึ่งนิ้ว จะใช้ดักปลาขนาดใหญ่โดยเฉพาะ ถ้าดักกุ้งขนาดตั้งแต่ 3 เซนติเมตรขึ้นไป ถ้ากุ้งขนาดเล็กจะหลุดออกจากซี่ไม้ไผ่

2.2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญา นายมุกตาด เบ็ญหะหลี ผู้มีภูมิปัญญาการทำไผ่ดักปลา ได้ถ่ายทอดการทำไผ่เฉพาะผู้ที่อยู่ในครอบครัว โดยการให้ช่วยทำพร้อมกับการสาธิตให้ดูและอธิบาย

2.2.4 การใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญา การทำไผ่ดักปลาทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้เสริมเมื่อทำไผ่ดักปลาจำหน่าย

2.3 ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกจันทมา

การจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกเป็นภูมิปัญญาในด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตซึ่งมีความผูกพันกับธรรมชาติและนำไปสู่การผลิตเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่นภาชนะที่ใช้ใส่ข้าวเปลือก เป็นต้น

2.3.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกจันทมา

1) ลักษณะองค์ความรู้ ภูมิปัญญาจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกจันทมาเป็นของนางนอง สาวีโรจน์ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนวัดคลองแห เป็นภูมิปัญญาที่นางนองได้คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นเอง โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นคือ ต้นกกจันทมา เป็นวัสดุหลักในการผลิต ซึ่งแสดงว่าภูมิปัญญานี้ ได้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเองของคน ในท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับบริบทชุมชนไม่เรียนรู้จากการศึกษาในระบบ

ภาพ 24 ต้นกก

2) วิธีการผลิต มีขั้นตอนคือ การหาวัตถุดิบ คือต้นกกขี้หมา ซึ่งมีทั่วไปในบริเวณข้างทาง และในสวนซึ่งอยู่ในพื้นที่ชุมชน แล้วตัดต้นกกขี้หมา แล้วนำมาตากแดดให้แห้งใช้เวลา 4-5 ชั่วโมง โดยคัดเลือกต้นกกที่ไม่แก่และอ่อนเกินไป ซึ่งจะมีสีเขียวและคงทน แล้วกรีดตัดต้นกกนั้นต้องใช้มีดตัดส่วนของลำต้นที่เป็นสามเหลี่ยมออกหนึ่งเหลี่ยมให้เหลือเพียงสองเหลี่ยมเท่านั้น เมื่อต้นกกแห้งแล้วจึงกรีดต้นกกให้แบนโดยใช้หวีหรือไม้บรรทัด แล้วนำต้นกก 2 เส้นสานพับเส้นบนสลับเส้นล่างไปมาเรื่อย ๆ จนได้ส่วนกรอบต้นบนของซองใส่ยาเส้น โดยใช้ต้นกก 9 กุ ส่วนกรอบด้านล่างใช้ต้นกก 8 กุ ทำแล้วมีขนาดเล็กกว่า ส่วนกรอบด้านบน เพื่อให้กรอบกันได้

ภาพ 25 การผลิตหัตถกรรมจักสานจากต้นกก

3) ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ ความรู้เรื่องการจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกก ประกอบด้วยความรู้ด้านต่าง ๆ คือ

3.1) ความรู้ด้านการเกษตรเกี่ยวกับพืช คือต้นกก เพื่อนำไปใช้ในการปลูก หรือ คัดเลือกต้นกกที่นำมาใช้

3.2) ความรู้และทักษะงานฝีมือการจักสานต้นกก

3.3) ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากต้นกก

2.3.2 การได้มา หรือการเกิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกจันทมา มีความเป็นมา โดยเริ่มจากนางนอง สาวีโรจน์ ซึ่งขณะนั้น 65 ปี ได้สังเกตพบว่ามีต้นกกจันทมาขึ้นในพื้นที่ตำบลคลองแห อยู่มากมายทั่วไป จึงมีความคิดว่าจะนำต้นกกมาสานเป็นของใช้ได้ ประกอบกับนางนอง สาวีโรจน์ มีความรู้และทักษะในการสานกระบุงใส่ข้าวเปลือกอยู่แล้ว จึงได้นำต้นกกจันทมาทดลองสานเป็นภาชนะใส่ยาเส้นที่ทางภาคใต้เรียกว่า “หมุกยา” กระเป๋ใส่เศษสตางค์ และเสื่อผืนเล็ก เป็นต้น และเธอได้นำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไปจำหน่ายที่งานวัดคลองแห ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน แต่ในปัจจุบันเธอมีปัญหาทางสายตาและชรภาพมากแล้ว จึงไม่ได้ทำผลิตภัณฑ์จากต้นกกอีกแล้ว อย่างไรก็ตามเธอได้ถ่ายทอดวิธีการสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกให้แก่นางประกิจ คงแก้ว ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ซึ่งมีอาชีพขายของชำ และตั้งร้านอยู่ที่หน้าวัดคลองแห นางประกิจ คงแก้ว ได้ใช้เวลาว่างจากการขายของชำ มาทำผลิตภัณฑ์จากต้นกก เช่น กระเป๋ใส่โทรศัพท์มือถือ และกระเป๋ใส่เศษสตางค์ แล้วขายนักท่องเที่ยวที่เดินผ่านหน้าร้านไปตลาดน้ำคลองแห

ภาพ 26 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากต้นกกจันทมา

จากข้อมูลการเกิดภูมิปัญญาการสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกขึ้นมา พบว่า ภูมิปัญญานี้เกิดจากปัจจัยที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาเดิมของบรรพบุรุษของ นางนองที่ได้ถ่ายทอดความรู้ ในการสานกระบุงใส่ข้าวสารให้จันนางนองมีความรู้และทักษะดังกล่าวแล้วเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม ที่มีทรัพยากรตามธรรมชาติคือ ต้นกกขึ้นมาในพื้นที่ และการเป็นผู้ที่ช่างสังเกตมีความคิดสร้างสรรค์ ของนางนอง

2.3.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญา นางนอง สาวีโรจน์ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการสาน ผลิตภัณฑ์จากต้นกกขึ้นมาให้แก่นางประจักษ์ คงแก้ว ซึ่งเป็นญาติที่อยู่อาศัยใกล้กัน โดยนางประจักษ์ คงแก้ว มีความรู้และทักษะในการจักสานอยู่บ้างแล้ว วิธีการถ่ายทอดนั้นใช้วิธีการสาธิต ทำให้ดู พร้อมการอธิบาย และให้ผู้รับการถ่ายทอดฝึกปฏิบัติ

2.3.4 การใช้ประโยชน์ นางนอง สาวีโรจน์ ได้รับประโยชน์จากการมีความรู้ ภูมิปัญญาการสานผลิตภัณฑ์ต้นกก คือ

- 1) ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เนื่องจากนางนอง สาวีโรจน์ได้เริ่มทำ ผลิตภัณฑ์จากต้นกกเมื่อมีอายุมากแล้ว คือ 65 ปี จึงได้เลิกทำงาน และอยู่ที่บ้านกับบุตรหลาน
- 2) ได้รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากต้นกก
- 3) ได้เกิดความภูมิใจที่ได้พึ่งตนเองได้ถึงแม้จะอายุมากแล้ว สามารถหารายได้มาใช้เองได้บ้าง และมีผลดีต่อสุขภาพจิต

3. แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ได้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

จากผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานดังกล่าวควรได้รับการพัฒนาให้ ประโยชน์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนคลองแห เช่น

3.1 การพัฒนาหัตถกรรมกรงนกที่หนองทรายให้เป็นสินค้าที่มีความสวยงาม โดดเด่น มีเอกลักษณ์ของตัวเองเพื่อสร้างความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์กรงนกที่จำหน่ายในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคใต้ และเพิ่มช่องทางจัดจำหน่ายสินค้าโดยการประดิษฐ์กรงนกขนาดเล็กให้เป็นสินค้าที่ระลึกเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน นอกจากนั้นควรออกแบบคัดแปลงกรงนกให้เป็นของใช้ในครัวเรือน เช่น โคมไฟ และ นำวัสดุเหลือใช้จากการทำกรงนกมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก

3.2 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมวิถีชีวิตและการสาธิตการทำกรงนก และ ให้นักท่องเที่ยวฝึกปฏิบัติ

3.3 การสานผลิตภัณฑ์จากต้นกกขึ้นมา และ ไซให้มีขนาดเล็กเป็นสินค้าที่ระลึก เช่น กระเป๋าและพวงกุญแจ เป็นต้น

นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาภูมิปัญญาอื่น ๆ ดังนี้

3.4 การพัฒนาอาหารพื้นบ้านภาคใต้ให้มีรสชาติ รูปลักษณ์เป็นที่พึงพอใจของคนรุ่นใหม่ โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะคุณค่าการรักษาสุขภาพผู้บริโภค เพื่อเพิ่มสินค้าที่อนุรักษ์วัฒนธรรมไทยภาคใต้ในตลาดน้ำคลองแห

3.5 การจัดกิจกรรมเพื่อสาธิตขั้นตอนการผลิตสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การประกอบอาหาร และให้นักท่องเที่ยวได้ลองทำที่บริเวณตลาดน้ำคลองแห

3.6 การจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ เช่น การแสดงหนังตะลุง และโนรา โดยปรับเวลาให้เหมาะสมและมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงเพื่อให้เกิดความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำคลองแห

3.7 การจัดทำผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคลองแห เช่น น้ำหมักชีวภาพ และจุลินทรีย์แบบก้อนที่ทิ้งลงคลองแหได้ เพื่อเป็นสินค้าจำหน่ายสำหรับนักท่องเที่ยวที่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม

3.8 การจัดจำหน่ายสินค้าและให้บริการเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ เช่น ยาสมุนไพร และการนวดพื้นบ้าน

สรุปและอภิปรายผล

ชุมชนในตำบลคลองแหประกอบไปด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ซึ่งยังมีความสัมพันธ์อันดีถึงแม้จะแยกกันในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังมีการทำงานในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน งานศพ งานประเพณีต่าง ๆ ของวัดคลองแห เช่น ประเพณีการกวนข้าวยาภู วันสงกรานต์ วันลอยกระทงและการแข่งเรือพายเป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิปาตีเมาะ หะยีหามะ (2549) ที่กล่าวว่า เนื่องจากกลุ่มชนชาวไทยพุทธ ชาวยไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน จึงทำให้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน และยอมรับเข้าใจในวัฒนธรรมของกันและกัน นอกจากนี้พื้นที่นี้ยังมีลักษณะเด่น คือ ยังมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในหลายชุมชนทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม จึงทำให้ยังคงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ คือ การทำอาหารพื้นบ้าน การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี หัตถกรรมพื้นบ้าน และการแพทย์พื้นบ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวของ จ้านงค์ แรกพิณีจ (2555) ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานของการผลิตในฐานะความรู้หรือเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ เพื่อความเป็นอยู่และอาชีพของคนในชุมชน และภูมิปัญญาเหล่านี้ได้มีลักษณะการผสมผสานกัน โดยเฉพาะการปรุงอาหาร เช่น การปรับปรุงส่วนผสมของข้าวยา

ชาวไทยพุทธจากสูตรของชาวไทยมุสลิม การผสมผสานทางด้านนันทนาการ เช่น การนิยมเลี้ยงนกเพื่อการประกวด และการผสมผสานกันในด้านการรักษาสุขภาพ ดังงานวิจัยของ นิปาตีเมาะ หะยีหามะ (2549) ที่พบว่าชาวไทยพุทธและมุสลิมมีการผสมผสานกันในด้านการบินโคอาหาร ภาษาสถาปัตยกรรม นันทนาการ การรักษาโรค และการแต่งกาย ด้วยเหตุดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การก่อตั้งตลาดน้ำคลองแหประสบความสำเร็จเนื่องจากได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านมีภูมิปัญญาการทำอาหารและมีอาชีพค้าขายนอกเหนือจากการเกษตรมาเป็นผู้ประกอบการอาหารในเรื่องที่สำคัญตลาดน้ำคลองแหได้เป็นตัวแทนของการผสมผสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชาวไทยพุทธและมุสลิม ที่ช่วยลดภาพพจน์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประชาชนในจังหวัดดังกล่าวนิยมมาเที่ยวเพื่อคลายความเครียดที่ได้รับจากปัญหาในพื้นที่ของตนเอง ดังที่ยุทธกาน ดิสกุล (2553) อธิบายว่า ตลาดน้ำคลองแหเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นจุดหมายปลายทางในวันหยุดของคนในจังหวัดภาคใต้ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนคลองแหดังกล่าวมีศักยภาพที่ควรพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ที่วัดคลองแหและหมู่บ้านหัตถกรรมกรงนกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนางานหัตถกรรมกรงนก อาหารพื้นบ้านและผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นสินค้าที่ระลึก การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การแสดงพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแหสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ดังที่งานวิจัยของ ทรงคุณ จันทจร (2552) รายงานว่าควรมีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนรุ่นหลังเพื่อสืบต่อภูมิปัญญาในท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย ส่งเสริมและสนับสนุนให้ศูนย์สาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ภายในชุมชนตลอดจนมีการส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นให้มีศักยภาพสามารถผลิตในเชิงธุรกิจได้ตามความต้องการทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ชุมชนและเทศบาลเมืองคลองแหควรนำข้อมูลจากผลงานวิจัยนี้ไปใช้จัดทำแผนแม่บทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับตลาดน้ำคลองแหนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน เช่น การทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวต่าง ๆ การพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน เป็นต้น

1.2 อาจารย์ผู้วิจัยควรชุมชนคลอ้งแหเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักศึกษาโดยใช้ผลการศึกษาไปประกอบการสอนในวิชาต่าง ๆ เช่น วิชาการเบียบวิธีวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเป็นต้น นอกจากนี้ยังได้แนวทางการพัฒนาโจทย์วิจัยต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

2.1 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้ข้อมูลจากผลการศึกษา

2.2 ควรทำวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมชมกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลผลิต (output)

การประชุมนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติในงานประชุมวิชาการ ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น: บูรณาการองค์ความรู้สู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน วันที่ 9-10 พฤศจิกายน 2555 ณ ห้องประชุมพะยอม อาคารสถาบันภาษาและคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

งานประชุมวิชาการ

ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น :
บูรณาการองค์ความรู้สู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

วันที่ 9 - 10 พฤศจิกายน 2555

ณ ห้องประชุมพยอม อาคารสถาบันภาษาและคอมพิวเตอร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

โดย สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัย
แห่งชาติ (HERP-NRU) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
ร่วมกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

วันที่ 9 พฤศจิกายน 2555
 ช่วงบ่าย เวลา 13.00 – 17.00 น.
 ห้อง 4912

- เรื่องที่ 1 : การสำรวจย่านชุมชนดั้งเดิมที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมในเขตจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อสร้างทางเลือกทางการท่องเที่ยว (ผศ.สืบพงศ์ หงษ์ภักดี)
- เรื่องที่ 2: ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) การท่องเที่ยวเทศบาลตำบลบ้านแพก อำเภอบ้านแพก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ผศ.พันทิพา มาลา)
- เรื่องที่ 3: การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (ดร.ศิริรักษ์ จวงทอง)
- เรื่องที่ 4: การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์: หมู่บ้านโบราณเขต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ศุภกานต์ มานรัมย์)
- เรื่องที่ 6: การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (บุษบา ทองอุปการ)
- เรื่องที่ 7: การถอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และความทรงจำชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนกรณีชุมชนนครชุม กำแพงเพชร (วิมลภ ท้องอ่อน)
- เรื่องที่ 8: การศึกษารูปแบบใช้อุทยานของรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวกระจายสู่ชุมชน อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี (ทัศนีย์ นาคเสนีย์)
- เรื่องที่ 9: การศึกษาการให้บริการเรือโดยสารระหว่างท่าเรือสำราญและเกาะสีชังเพื่อการพัฒนาการให้บริการ (วิระพล แจ่มสวัสดิ์)
- เรื่องที่ 10: แนวทางการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวบ้านโป่งพระบาท ตำบลบ้านคู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (ผศ.ดร.แสงระวี ปัญญา)
- เรื่องที่ 11: คำศัพท์ภาษาฝรั่งเศสในเอกสารจริงธุรกิจการโรงแรมเพื่อการเรียนรู้และการสอน (ผศ. ดร. จันทิมา ขวานนท์)
- เรื่องที่ 12: การวิเคราะห์ความสูญเปล่าของห่วงโซ่อุปทานในการปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมันในเขตจังหวัดนครราชสีมา (รศ.สุวิธนา ตั้งสวัสดิ์)
- เรื่องที่ 13: การศึกษาโครงสร้างระบบโลจิสติกส์และโซ่อุปทานข้าว ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สุทามาศ ตริมงคล)

การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

Knowledge Exploration and Development Local Wisdom For Cultural Tourism Promotion
A Case Study on Klong - Hae Community, Hatyai District, Songkhla Province.

ศิริรักษ์ จวงทอง¹ และวิลาศ วุ่นแก้ว²

Sinrak Juangtong¹ and Vilas Wunkaew²

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และ ²กองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองคลองแห
¹Faculty of Management Science and ²Department of Social Welfare, Klong-Hae Municipal

บทคัดย่อ
ชุมชนคลองแห มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมายที่ยังไม่มีการเก็บรวบรวม และจัดการอย่างเป็นระบบ

จึงขาดโอกาสที่จะนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับ
ตลาดน้ำคลองแห ซึ่งมีการขายอาหารเป็นกิจกรรมหลักเท่านั้นทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของ
จังหวัดสงขลา ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบริบทและทุนชุมชน และค้นหาองค์ความรู้ที่
ได้มา การถ่ายทอด และใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพเพื่อหาแนวทางการพัฒนาเป็น
ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีกรณีศึกษาในกลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน
ผู้สูงอายุและผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งการสังเกตกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษา ในอดีตคลองแหเป็นชุมชนชนบทและประชาชนมีวิถีชีวิตการเกษตรตามแนวทาง
เศรษฐกิจพอเพียง แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองถึงขั้นชนบท คนมีอาชีพหลากหลาย แต่ที่
ค้าขายรายย่อยมีมากที่สุด ประชากรประกอบด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสัดส่วนใกล้เคียงกัน
ทุนของชุมชนที่สำคัญคือ วัดคลองแห มีผลิตภัณฑ์ ตลาดน้ำคลองแห หมู่บ้านหัตถกรรมกรงนก ทำเลใน
เมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ และตั้งอยู่บนถนน ลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเป็นเส้นทาง
หลักของจังหวัดสงขลา นอกจากนี้คนดั้งเดิมในชุมชนคลองแห ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีและช่วยเหลือ
ระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน รวมทั้งการร่วมงานส่วนรวม และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

การทำอาหารพื้นบ้าน การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีใน
หัตถกรรมกรงนก และการแพทย์พื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์
และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเช่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ที่วัดคลองแห และหมู่บ้าน
หัตถกรรมกรงนกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนางานหัตถกรรมกรงนก อาหารพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์
เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นสินค้าที่ระลึก การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การแสดงพื้นบ้าน และ
วัฒนธรรมประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแหสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ผลจากงานวิจัยทำให้ชุมชน และ

เทศบาลมีข้อมูลสำหรับการทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ
การพัฒนาภาคเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาทุนมนุษย์ใน
ชุมชน

คำสำคัญ: องค์ความรู้ แนวทางการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

Klong-Hae community owns variety of local wisdom which never gathers or manages systematically. Therefore, it is a lost opportunity to utilize it for product development and activities for cultural tourism promotion that links to Klong-Hae floating market which at present the selling of food is its only main activity. Never the less, it is a very popular tourism area of Songkhla province. Therefore, this research aims to study the community experiences and the ownership of capital, to explore the knowledge gained, transfer and utilization of potential local wisdom for tourism product development. This research was made by group and in-depth interviews with community leaders and elderly members whose own local wisdom includes observation on activities concerned with local wisdom.

The study found that in the past Klong-hae was an agricultural community under a sufficient economic way of life but during present time, the community has changed into semi-urban area, whose inhabitants have a variety of careers. The majority are small traders. The inhabitants consist of both Buddhist and Muslim faith equally shared. The community's most important area of wealth are Klong-hae Buddhist Wat and the central Masjid as well as Klong-Hae floating market and the bird-cage production group. This community is located close to Hatyai District which is the central growth town of southern Thailand. It's also located on the Lobburi Ramate, a main road of Songkhla Province. The old Klong-Hae local community had good relation and cooperation with other family and neighborhood groups as well as social and economic works.

Cooking local food, environment management and reservation, cultural renovation, bird cage making as well as local medical treatment are local wisdom which can be potentially developed into products and activities for cultural tourism promotion. For example, management

รายงานสรุปการเงิน ประจำปีงบประมาณ 2554
รหัสโครงการ (NRPM 13 หลัก) 2554A15662026
โครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ชื่อมหาวิทยาลัย ราชภัฏสงขลา

ชื่อโครงการ การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา: กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ชื่อหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรักษ์ จวงทอง

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่

ถึงวันที่

ระยะเวลาดำเนินการ จำนวน

ปี

เดือน

รายจ่าย

หมวด	งบประมาณรวมทั้งโครงการ (บาท)	ค่าใช้จ่ายงวดปัจจุบัน (บาท)	คงเหลือ (หรือเกิน) (บาท)
1. ค่าตอบแทน	20,800	20,800	-
2. ค่าจ้าง	65,800	65,800	-
3. ค่าวัสดุ	6,600	6,600	-
4. ค่าใช้สอย	6,800	6,800	-
5. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ (โปรดระบุเป็นข้อย่อย)		-	-
รวม	100,000	100,000	-

จำนวนงบประมาณที่ได้รับ

- งวดที่ 1 จำนวน 60,000 บาท เมื่อ
- งวดที่ 2 จำนวน 19,800 บาท เมื่อ
- งวดที่ 3 จำนวน 20,200 บาท เมื่อ

รวม 100,000 บาท

.....
ลงนามหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน
วันที่.....

.....
ลงนามเจ้าหน้าที่การเงิน โครงการ
วันที่.....

บรรณานุกรม

- กฤตฉัตร บุญชัยเจริญ. (2548). การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น. (2554). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. สำนักพัฒนา
เกษตรกรรม ส่งเสริมการเกษตร.
- กองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองคลองแห. (2554). ทำเนียบชุมชนเทศบาลเมืองคลองแห.
- กาญจนา แสงล้อมสุวรรณ และศรีนยา แสงล้อมสุวรรณ. (2555). “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืน.” วารสารนักบริหาร, 32(4), 139-146.
- คณะวิทยาการจัดการ. (2553). “การศึกษาศักยภาพการพัฒนาตลาดน้ำคลองแห.” บทสรุปผู้บริหาร.
สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, เอกสาร ไรเนียบ.
- จ่านง แรกพินิจ. (2552). ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย. ค้นเมื่อ
พฤษภาคม 12, 2552, จาก <http://elearning.aru.ac.th/2500102/soc02/topic6/print5.htm>
- จิตตานันท์ ติกุล และคณะ. (2550). “โครงการศึกษาภาพและความพร้อมของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว
ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้.” วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 3(2), 336-347.
- ชวน เพชรแก้ว. (2547). “การยกระดับและการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน.”
วารสารกับภาษาไทย, 3(3), 14-23.
- จิตติกร พูลชีวิน. (2553). บทความเรื่องประเทศไทยกับความพร้อมในการก้าวสู่เศรษฐกิจ
สร้างสรรค์. ค้นเมื่อ กรกฎาคม 25, 2553, จาก <http://www.aiter.google.co.th>.
- จิตติเทพ สิทธิยศ. (2553). “ที่มาที่ไปและทำไมต้องเศรษฐกิจสร้างสรรค์.” วารสารนักบริหาร, 30(1),
9-12.
- ดวงฤทัย อรรถแสง. (2552). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสี
ธรรมชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ. (2549). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การสำรวจสถานะองค์
ความรู้และแนวทางการพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากร
มนุษย์. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ทรงคุณ จันทจร พิสิฐฐ์ บุญไชย และไพรัช ติตย์ผาด. (2552). คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม
ท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการ

- ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- นิปาติเมาะ หะยีหามะ. (2549). การผสมผสานทางวัฒนธรรมชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิมในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. ใน วารสารวิชาการปีที่ 10 ฉบับที่ 4 ตุลาคม- ธันวาคม 2550. (2555). ค้นเมื่อ กรกฎาคม 25, 2555, จาก <http://www.myfirstbrain.com>.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: เพรสแอนด์ ดีไซน์.
- ประภากร แก้ววรรณ. (2551). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ประเวศ วะสี. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบทเล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.
- ประสาธน์ เนื่องเฉลิม. (2546). “วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารศูนย์บริการ วิชาการ, 11(1), 65-68.
- ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (2554). ค้นเมื่อ พฤษภาคม 15, 2554, จาก http://www.truepllookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/1835-00.
- ปิยะฉัตร อุหาสะ. (2553). การพัฒนาตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ ปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พีรเดช ทองอำไพ. (2553). กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญาไทย. ค้นเมื่อ เมษายน 6, 2553, จาก <http://fulltext.phuket.psu.ac.th/paper/2551/28530.pdf>.
- เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว และคณะ. (2557). การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการพึ่งตนเอง อย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านเข็กน้อย ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- เพียงกานต์ นามวงศ์. (2552). การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนไหล่ หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการนันทนาการ และการท่องเที่ยว คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้. (2555). ค้นเมื่อ มิถุนายน 10, 2555, จาก <http://siamsouth.com/phum.html>.
- ยุทธกาน ดิสกุล. (2553). **ประเพณีประติษฐานและอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏ สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรศิกา อังกูร. (2551). **กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ**. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (หน่วยที่ 9-15) มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย. (2555). ค้นเมื่อ สิงหาคม 31, 2555, จาก http://report-easy.blogspot.com/2009/07/blog-post_4792.html.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2539). **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อแถมมี.
- วิสุทธิ ไบไม้. (2555). “การวิจัยและการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.” **Royabhat Journal of Sciences, Humanities and Social Sciences**. 13(1), 1-8.
- วีระพล ทองมา วินิตรา ลีละพัฒนา และนวนจันทร์ ทองมา. (2554). **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่ฮ่องสอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่**. คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- ศักดิ์ชัย เกียรติจินดา. (2553). **ทุนความคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- ศุภวรรณ เชื้อเมืองพาน, ปารณีย์ เผ่าภูธร, สังคม แสนบุตรดี และจักรพงษ์ พวงงามชื่น. (2556). “การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาบ้านไร่กองจิง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่.” **วารสารแก่นเกษตร**, 41(ฉบับพิเศษ 1), 678-684.
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549, กุมภาพันธ์). **ถึงเวลาแปลงวัฒนธรรมเป็นทุน. สารสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**, 3(48), 6.
- สาสินี ทิพย์เพ็ง. (2554). **การส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำ กรณีศึกษาตลาดน้ำคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). **รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี. เพรส(บุญชิน) จำกัด.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). **ครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา.

- สุชานาถ บุญเที่ยง. (2554). “ฟ้าใหม่แพรวาบ้านโพน: ต้นแบบการบริหาร โลกจิตตีสตินคำภูมิ ปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดกาฬสินธุ์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.” วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 3(3).
- สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และคณะ. (2547). **ชุดโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและ พุทธกรรม. กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)**
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2545, ธันวาคม, 5). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนอะไรเราบ้าง.** มติชน รายวัน, 26.
- อริศรา ร่มเย็น. (2553). **การประเมินมูลค่าเศรษฐกิจตลาดน้ำคลองแห.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดม เพ็ชรธนู และคณะ. (2549). **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวัฒนธรรมพื้นฐานประสานวัดเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชนคลองแหปีที่ 1.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม สุขภาพ.
- เอกรินทร์ ณ ถลาง. (2554). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** วารสารภูมิ ปัญญาทักษิณ.
- เอกรวิทย์ ณ ถลาง. (2540). “สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ในภาคใต้.” วารสารรัฐมิตแล, 18(6), 1-2.

บุคลากรกรม

- หยัด บิลก่อเต็ม (ผู้ให้สัมภาษณ์). ศิริรักษ์ จวงทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ชุมชนหนองทราย เทศบาลเมือง คลองแห อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2556.
- มุกตาด เบ็ญหะหลี (ผู้ให้สัมภาษณ์). ศิริรักษ์ จวงทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ชุมชนมุสลิมบ้านหนองบัว เทศบาลเมืองคลองแห อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2556.
- นอง สาวโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ศิริรักษ์ จวงทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ชุมชนวัดคลองแห เทศบาลเมือง คลองแห อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2556.
- ประกิจ คงแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). ศิริรักษ์ จวงทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่ชุมชนวัดคลองแห เทศบาลเมือง คลองแห อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2556.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสำรวจข้อมูล ประชาชนชาวบ้านหรือผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโครงการวิจัยเรื่อง “การ
สำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา”

แบบสำรวจข้อมูล ประชาชนชาวบ้านหรือผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา

ผู้ตอบแบบสำรวจ ชื่อ.....สกุล.....ที่อยู่.....ชุมชน.....เบอร์โทร.....

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อ - สกุล ประชาชนชาวบ้านหรือผู้รู้	ที่อยู่ (ระบุชื่อชุมชน) ผู้รู้หรือประชาชน	เบอร์โทรศัพท์
1. ผู้รู้เรื่องคติธรรม ความเชื่อ หลักปฏิบัติ และชื่อห้าม เช่น หมอดู หมอไล่ผี	1.		
	2.		
	3.		
2. ผู้รู้ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ หรือเป็นผู้นำในชุมชน	1.		
	2.		
	3.		
3. ศิลปิน เช่น นักดนตรีพื้นบ้าน นักแสดงพื้นบ้าน นักร้องพื้นบ้าน นักแต่งกลอน นักวาดภาพ	1.		
	2.		
	3.		
4. ผู้รู้เรื่องการปรุง การแปรรูป และการถนอมอาหารพื้นบ้าน	1.		
	2.		
	3.		

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อ - สกุล ปรากฏชื่อชาวบ้านหรือผู้ใช้	ที่อยู่ (ระบุชื่อชุมชน) ผู้รู้หรือปรากฏชื่อชาวบ้าน	เบอร์โทรศัพท์
5. ผู้รู้เรื่องการทำอาหารจากธรรมชาติ เช่น การทำปลา การเก็บเห็ด การตีผึ้ง	1. _____ 2. _____ 3. _____		
6. ผู้รู้เรื่องการทำตุ๋นแกงสมุนไพรพื้นบ้าน เช่น หมอสมันไพร หมออุ หมอกระตุก หมอเนบดจับเส้น หมอตำแย หมอน้ำมันดี	1. _____ 2. _____ 3. _____		
7. ผู้รู้เรื่องการใช้พลังงานจากธรรมชาติ เช่น การเผาถ่าน การทำน้ำมันยาง ชี้เต้	1. _____ 2. _____ 3. _____		
8. ผู้รู้รู้ตำนานงานหัตถกรรม เช่น การทอผ้า สานเสื่อ จักสาน เครื่องใช้ต่าง ๆ ในบ้าน และสำหรับการประกอบอาชีพ	1. _____ 2. _____ 3. _____		
9. นักประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ต่างที่สิ่งของต่าง ๆ เช่น ช่างสร้างบ้าน สร้างเรือ ผู้รู้การทำเครื่องหอม เครื่องสำอาง ผู้รู้การทำสี ย้อมสี จากวัตถุดิบธรรมชาติ	1. _____ 2. _____ 3. _____		

องค์กรส่วนภูมิภาคท้องถิ่น	ชื่อ - สกุล ประชาชนชาวบ้านหรือผู้รู้	ที่อยู่ (ระบุชื่อชุมชน) ผู้รู้หรือประชาชนชาวบ้าน	เบอร์โทรศัพท์
10. ผู้รู้เรื่องเกษตรกรรมที่บ้าน เช่น การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การเพาะกล้าไม้ที่บ้าน หมอดิน	1.		
	2.		
	3.		
11. ผู้รู้เรื่องต้นไม้ที่บ้าน ผู้รู้ด้านสัตว์และแมลงที่บ้าน ผู้รู้ด้านภูมิประเทศ	1.		
	2.		
	3.		
12. ผู้รู้ด้านการจัดการ เช่น ทิศทางการปลูกต่าง ๆ แมงงาน นายหน้า	1.		
	2.		
	3.		
13. ผู้รู้หรือประชาชนชาวบ้านท่านอื่น ๆ	1.		
	2.		
	3.		

ภาคผนวก ข

ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในโครงการวิจัยเรื่อง การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดสงขลา :
กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

โดย ดร.ศิริรักษ์ จวงทอง

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชุมชน/หมู่บ้าน

ผู้สัมภาษณ์

วัน เดือน ปีที่สัมภาษณ์

เวลาสัมภาษณ์ ถึง

สถานที่สัมภาษณ์

อุปสรรค ปัญหาในการสัมภาษณ์

.....

.....

.....

การแก้ไข

.....

.....

.....

5. ผลกระทบที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ใช้ทรัพยากรอย่างไร

ทรัพยากรในพื้นที่ตำบลคลองแห เช่น (วัดคูขี้แรงงาน).....

ทรัพยากรนอกพื้นที่ตำบลคลองแห เช่น (วัดคูขี้แรงงาน).....

.....สถานที่.....

6. คุณค่าของภูมิปัญญา

.....

.....

.....

7. ลักษณะของภูมิปัญญาและการถ่ายทอด

7.1 ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ได้รับการถ่ายทอดมาจาก.....

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการพัฒนาและต่อยอด

แบบดั้งเดิม คือ

ได้มีการพัฒนาและต่อยอดครั้งนี้ คือ

ภูมิปัญญาที่คิดค้นขึ้นใหม่ คือ

7.2 วิธีการถ่ายทอดคือ

7.3 ผู้ถ่ายทอดคือ

7.4 ผู้รับการถ่ายทอดคือ

7.5 สถานที่ใช้ในการถ่ายทอดคือ

.....

7.6 ผู้สนับสนุนการถ่ายทอด คือ

7.7 สนับสนุนอย่างไร

งบประมาณ เท่ากับ.....

อื่นๆ คือ.....

8. สภาพการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา (มีปัญหาหรือมีการอนุรักษ์สืบทอดแพร่หลายเพียงใด)

.....

.....

.....

9. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาในอนาคต (การพัฒนาให้แปลกใหม่จากเดิมเพื่อให้มีคุณค่าหรือใช้ประโยชน์มากขึ้น)

.....

.....

.....

10. ความต้องการของท่าน/ชุมชน ในการขอความสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ (ด้านวิชาการ / ผู้เชี่ยวชาญ/ งบประมาณ)

.....

.....

.....

11. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยังไม่มีการเผยแพร่ / ใช้เฉพาะบุคคล

เคยเผยแพร่เฉพาะในชุมชน

เคยเผยแพร่ นอกชุมชน

วิธีการเผยแพร่ คือ.....

.....

ประวัติบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ประวัติส่วนตัว

- 1.1 ชื่อ.....นามสกุล.....
- 1.2 วัน เดือน ปีเกิด.....
- 1.3 ภูมิลำเนา (บ้านเกิด).....
- 1.4 ที่อยู่ปัจจุบัน (ที่สามารถติดต่อได้).....
-
- 1.5 โทรศัพท์บ้าน.....โทรศัพท์มือถือ.....
- 1.6 สถานที่ทำงาน/อาชีพหลัก.....โทรศัพท์.....
- 1.7 อาชีพเสริม.....
- 1.8 วุฒิการศึกษา/ระดับการศึกษา.....
- 1.9 การเป็นสมาชิกกลุ่ม.....
- 1.10 การเป็นกรรมการ.....
-

2. ประวัติชีวิตและผลงาน

- 2.1 มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านใดบ้าง.....
-
- 2.2 ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญา (การประกอบอาชีพและการช่วยเหลือสังคม)
-
-
- 2.3 ความภาคภูมิใจที่ได้รับจากการใช้ภูมิปัญญา (การได้รับคำชมเชย การได้รับรางวัล ฯลฯ).....
-
-
-
-

ประวัติคณะวิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัย ชื่อ - นามสกุล : น.ส.ศิริรักษ์ จวงทอง
ชื่อ - นามสกุล : Miss Sirirak Juangtong
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 5101899003614
3. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์
4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000
หมายเลขโทรศัพท์ 074-325775 โทรสาร 074-321413
โทรศัพท์มือถือ 0954396497
E-mail: sirirak2497@gmail.com
5. ประวัติการศึกษา : Ph.D.(Rural Development), Central Luzon State University
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณิตศาสตร์
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละผลงานวิจัย
 - 7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย: ชื่อแผนงานวิจัย -
 - 7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย
 - 1) การวิจัยและพัฒนาธุรกิจขนาดย่อมในชุมชนจังหวัดสงขลา
 - 2) การศึกษาการบริหารจัดการธุรกิจกลุ่มผลิตภัณฑ์ทรงนกเขาคำบปลาซิง อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
 - 3) การพัฒนาการส่งเสริมการตลาดของธุรกิจหัตถกรรมอิฐและกระเบื้องดินเผา บ้านท่านางหอม ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
 - 4) รูปแบบการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานของกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์จักสานใยตาลบ้านชะแม ตำบลลิหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
 - 7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว
 - 1) การวิจัยและพัฒนาธุรกิจขนาดย่อมในชุมชนสงขลา, 2550, เผยแพร่โดยการนำเสนอด้วยวาจา ในการประชุมวิชาการ “ครบรอบ 90 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา” ในหัวข้อ ฐานการวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา กับการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง จัดโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเครือข่ายวิจัยภาคใต้ตอนล่าง (สกอ.)มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และจังหวัดสงขลา และบทความใน Proceeding จากการประชุมวิชาการ “ครบรอบ 90 ปีมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา”

2) การศึกษาการบริหารจัดการธุรกิจกลุ่มผลิตภัณฑ์นกเขาตำบลป่าชิงอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา , 2551 แหล่งทุนคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

3) รูปแบบการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานของกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์จักสานใยตาลบ้านชะแม ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, 2550 แหล่งเงินทุนคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ผู้ร่วมวิจัยที่ 1

1) นายวิลาศ วุ่นแก้ว

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3-9004-00126-74-1

หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน เทศบาลเมืองคลองแห

หมายเลขโทรศัพท์ 0-8195-4319
